

Jezične značajke glagoljskih matica krštenih i vjenčanih pisanih hrvatskim jezikom iz Draguća u Istri 1579.-1650.

Ribarić, Ada

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:550711>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-13**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Ada Ribarić

**Jezične značajke glagoljskih matica krštenih i vjenčanih
pisanih hrvatskim jezikom iz Draguća u Istri 1579. – 1650.**

(DIPLOMSKI RAD)

Rijeka, 2018.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Ada Ribarić
Matični broj: 0062059074

Jezične značajke glagoljskih matica krštenih i
vjenčanih pisanih hrvatskim jezikom iz Draguča u
Istri 1579. – 1650.

DIPLOMSKI RAD

Diplomski studij: Hrvatski jezik i književnost

Mentor: Izv. prof. dr. sc. Sanja Zubčić

Rijeka, 13. prosinca 2018.

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam diplomski rad naslova *Jezične značajke glagoljskih matica krštenih i vjenčanih pisanih hrvatskim jezikom iz Draguča u Istri 1579. – 1650.* izradila samostalno pod mentorstvom izv. prof. dr. sc. Sanje Zubčić.

U radu sam primijenila metodologiju znanstvenoistraživačkoga rada i koristila literaturu koja je navedena na kraju diplomskoga rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući navela u diplomskom radu na uobičajen način citirala sam i povezala s korištenim bibliografskim jedinicama.

Potpis

Sadržaj

1	UVOD	1
1.1	Motivacija	1
1.2	Metodologija	3
2	O POVIJESTI, SMJEŠTAJU I DANAŠNJEM GOVORU DRAGUĆA	6
3	GLAGOLJSKI SPOMENICI U DRAGUĆU	10
4	STRUKTURA I POVIJEST MATIČNIH KNJIGA	15
4.1	Stil matičnih knjiga	16
5	DOSADAŠNJE SPOZNAJE O JEZIKU NA BUZEŠTINI U 16. I 17. STOLJEĆU	17
6	GLAGOLJSKE MATICE KRŠTENIH I VJENČANIH IZ DRAGUĆA U ISTRI 1579. – 1650. GODINE	22
7	ANALIZA JEZIČNIH ELEMENATA GLAGOLJSKIH MATICA ROĐENIH I VJENČANIH IZ DRAGUĆA	25
7.1	Grafija	25
7.2	Fonološke značajke	26
7.2.1	Refleks jata	26
7.2.2	Refleks prednjeg nazala	30
7.2.3	Refleks stražnjeg nazala	30
7.2.4	Čakavska jaka vokalnost	31
7.2.5	Refleksi starih skupina *dj i *skj/stj	34
7.2.6	Status prijedloga i prefiksa <i>v</i>	35
7.2.7	Finalni <i>-l</i>	36

7.2.8 Izostanak zamjene $m > n$	36
7.2.9 Sibilizacija	37
7.2.10 Fonološke neutralizacije	37
7.3 Morfološke značajke	38
7.3.1 Imenice	38
7.3.2 Zamjenice i pridjevi	53
7.3.3 Glagoli	57
7.4 Sintaktičke značajke	63
7.5 Leksičke značajke	65
7.5.1 Ženski onimi izvedeni od prezimena	69
8 ZAKLJUČAK	70
9 POPIS LITERATURE	74
9.1 Građa	74
9.2 Literatura	74
9.3 Internetski izvori	77
10 PRILOZI	78
10.1 Karta	78
11 SAŽETAK I KLJUČNE RIJEČI	79
12 NASLOV I KLJUČNE RIJEČI NA ENGLISKOM JEZIKU	80

1 Uvod

U ovome će se diplomskom radu analizirati jezične značajke glagoljskih matica krštenih i vjenčanih iz Draguča u Istri pisanih hrvatskim jezikom između 1579. i 1650. godine. Glagoljski su rukopisi vrijedna ostavština povijesti Draguča i okolice, mnogo nam toga otkrivaju o jeziku kojim se u ono vrijeme govorilo u Draguču, a o bogatom omonastičkoj građi. Analiza će se provoditi prema transliteraciji više matičnih knjiga krštenih i vjenčanih nekolicine svećenika koji su svojedobno službovali u Draguču, a koje je u knjizi *Glagoljske matice krštenih i vjenčanih iz Draguča u Istri 1579. – 1650.* ponudio Dražen Vlahov. Knjiga je objavljena u Pazinu 2015. godine.

Rad će se temeljiti na analizi jezičnih značajki transliteriranih rukopisa, a obuhvaćat će analizu grafije, leksičkih posebnosti te morfoloških i fonoloških značajki.

1.1 Motivacija

Budući da sam na završetku preddiplomskoga studija odlučila istraživati sinkronijski aspekt govora na Buzeštini, smatrala sam da bi bilo zanimljivo te govore promotriti i s dijakronijskoga gledišta. Interes za povijest i dijalektologiju hrvatskoga jezika stekla sam na kolegijima „Uvod u povijesnu gramatiku hrvatskoga jezika“, „Uvod u dijalektologiju hrvatskoga jezika“ te „Čakavsko narječje“ koji su nam otvorili prozor u bogatu povijest i raznovrsnost hrvatskog jezika.

Buzetski je dijalekt vrlo specifičan i svakako se, unatoč mnogobrojnim čakavskim elementima, primjećuje i značajan utjecaj slovenskoga jezika. Josip Lisac buzetski dijalekt smatra *organskim prijelazom između čakavštine i slovenskog jezika*

(Lisac 2009: 46). Utjecaj slovenskoga jezika potaknut je geografskim položajem Buzeta, pa je moguće pretpostaviti da je upravo blizina slovenskog teritorija i jezika u velikoj mjeri utjecala na buzetski govor. Ipak, neki su istraživači poput slovenskih dijalektologa Frana Ramovša i Tine Logara bili skloni mišljenju da su govori sjeverno i sjeverozapadno od Bužeštine slovenski govori s mnogobrojnim čakavskim primjesama (prema Šimunović 1970: 36). Mnogi dijalektolozi, kao što su P. Šimunović, P. Ivić i J. Kalsbeek¹, dokazali su pripadnost buzetskoga dijalekta čakavskome narječju. Slovenski se elementi smatraju naknadnim naslojavanjem te ne možemo sa sigurnošću ustvrditi kada je došlo do prodiranja u buzetski dijalekt. Ipak, istražujući starije tekstove nailazimo na manje slovenskih elemenata i više čakavskih, što nam je svakako dokaz da je do slovenskoga naslojavanja došlo kasnije.

Jedan od načina dokazivanja čakavske (a time i hrvatske) srži sadašnjega buzetskog dijalekta je istraživanje povijesti buzetskoga dijalekta, što je i tema ovoga diplomskog rada.

Unatoč tome što nisu svi zapisivači podrijetlom s buzetskog područja, iz pojedinih se zapisa svakako može iščitati tadašnje stanje i čakavski elementi koji dokazuju pripadnost buzetskog dijalekta čakavskome narječju.

¹ Kasnije će u radu biti prikazani neki njihovi radovi.

1.2 Metodologija

Građa za ovaj diplomski rad matične su knjige iz Draguča pisane glagoljicom na hrvatskome jeziku. Matične knjige krštenih i vjenčanih transliterirao je Dražen Vlahov i objavio ih u knjizi „Glagoljske matice krštenih i vjenčanih iz Draguča u Istri 1579. – 1650.“. Autor građu dijeli u dvije skupine: *Matična knjiga krštenih iz Draguča (1579. – 1650.)* te *Matična knjiga vjenčanih iz Draguča (1584. – 1649.)*. U dragučkim se matičnim knjigama nalaze zapisi pisani na latinskom, talijanskom i hrvatskom jeziku, no u ovome ću se radu baviti samo onima pisanima glagoljicom i na hrvatskome jeziku. Cilj istraživanja je utvrditi jezične značajke na fonološkoj, morfološkoj i leksičkoj razini jer se na taj način mogu pratiti jezične mijene od vremena kada su matične knjige pisane do danas.

Unatoč tome što je riječ o tekstu u kojem se zbog fiksne, nepromjenjive i tipom teksta zadane strukture ne očekuje mnogo jezičnih značajki, pokazalo se da obiluje vrijednim osobitostima koje nam mogu pomoći u razumijevanju razvoja mjesnoga govora Draguča i okolice. Valja posebno istaknuti da su tekst pisali svećenici za koje ne znamo odakle su, pa je moguće da su popovi iz drugih krajeva prilagođavali svoje govore govoru Draguča ili da su unosili elemente svojih mjesnih govora u govor Draguča. Budući da ne možemo sa sigurnošću odrediti njihovo podrijetlo, jezične će značajke dragučkih matica biti analizirane skupno, no sva će odstupanja biti zabilježena i objašnjena.

Kako bih mogla usporediti tadašnju jezičnu sliku Draguča s današnjom, u uvodnome dijelu rada odlučila sam ukratko spomenuti njegove najvažnije povijesne, geografske i sinkronijske dijalektološke karakteristike. Nekoliko sam rečenica posvetila i samoj knjizi Dražena Vlahova. Potom slijedi glavni dio diplomskog rada, koji uključuje analizu jezičnih značajki poput pojave zamjenice *ča*, prijedloga *va*,

slogotvornog *r*, refleksa jata, rezultata skupine *šč*, refleksa prednjeg i stražnjeg nazala, vokalizacije poluglasa u slabu položaju, imenica u instrumentalu jednine ženskoga roda, leksika itd. Primjeri jezičnih značajki uglavnom su prepisani u rečenicama da bi se prepoznao padež, broj, lice i sl. Također, radi isticanja pronađenih jezičnih značajki, primjeri u kojima se javljaju značajke su masno otisnuti. U pojedinim se primjerima javljaju i dijelovi otisnuti masnim slovima koje je D. Vlahov u svojoj transliteraciji podebljao kako bi razlikovao glagoljska slova *ṛ* (*ju*) i] (*šta*) od skupova *j+u* i *š+ć*. Kraj svakoga primjera zapisan je redak i stranica na kojoj se primjer nalazi u knjizi Dražena Vlahova.

Transliterirani sam rukopis preuzela iz knjige Dražena Vlahova, stoga donosim njegove napomene vezane uz transliteraciju glagoljskoga teksta. Napominjem da D. Vlahov nije radio klasičnu filološku transliteraciju, već je tekst nastojao učiniti dostupnim čitatelju. Primjerice, glagoljsko slovo *ṛ* transliterira kao *ju*, a ne *û*. Ipak, zbog Vlahovljevih pojašnjenja i bilježaka saznajemo koje se slovo nalazi u izvorniku.

D. Vlahov napominje da se trudio prenositi red za red i slovo za slovo gdje je god to bilo moguće, glagoljsko slovo] uglavnom je prenosio kao *ć*, no u slučajevima kad je dolazilo u značenju *šč* prenosio ga je kao podebljano *šč* kako bi se razlikovalo od skupa *š+ć*. Jat prenosi kao *ê* neovisno o tome izgovara li se *je* ili *ja*, glagoljsko slovo *ṛ* prenosi kao masno otisnuto *ju* te ga tako razlikuje od skupa *j+u*. Nadalje, Vlahov napominje da je zapis interpunkcija nesustavan, pa je radi lakšeg čitanja stavljao zarez i točku na kraj retka. Dijelove teksta koji su u izvorniku precrtani, D. Vlahov je prepisao kurzivom u oblim zagradama, a dijelove koji su oštećeni označio je uglatim zagradama. Ponekad bi oštećeni dio teksta uspio rekonstruirati pa bi ga umetnuo u uglatu zagradu ili bi dodao bilješku. Spominje i greške koje su se potkrale zapisivačima, a kraj takvih je dijelova stavio uskličnik (Vlahov 2015: 79).

Donosim i neka vlastita zapažanja o transliteraciji i grafiji. U analiziranom tekstu javlja se mnogo podebljanih i ukošenih dijelova, a u nekim se riječima određena slova uglavnom dosljedno zapisuju podebljano ili ukošeno. Ukošeno se u većini slučajeva zapisuje slovo *u* u leksemima *kum*, *kuma* i ponekad u vlastitim imenima. Neki od primjera u kojima se javljaju ukošena slova su sljedeći: *kuma* Katica (f. 2v, 88), *Valputić*, *Bartul*, *Šimun* (f. 2v, 88), *Markula* (f. 6r, 93), *Kurelića* (f. 6r, 94), *Gušte* (f. 6r, 94), *Lišandru* (f. 11r, 104), *Perucu* (f. 15v, 114), *Šimun* (f. 18r, 120), *kum* Tone *Flegu* (f. 18v, 120), *Fumica Miklavčica* (f. 18v, 120), *Draguće* (f. 18v, 121), na *priču* (f. 32v, 139).

Donosim i nekoliko primjera u kojima se javljaju podebljana slova: **Juri** Krivičić (f. 1r, 85), **Juri** Diênić (f. 2v, 87), mat **Juriha** (f. 6v, 95), **Ljucie** (f. 6r, 93). U navedenim se primjerima radi o glagoljskom slovu *ju* koje je D. Vlahov spomenuo u svojim napomenama. Podebljana se slova javljaju i u primjerima *kršćen* (f. 2v, f. 3r, 88), *keršćen* (f. 3v, 91). Već je spomenuto da je D. Vlahov masno otisnutim slovima *šč* htio razlikovati glagoljsko slovo „šta“ od skupa *š+c* (Vlahov 2015: 79).

Fonem *j* uglavnom se zapisuje u inicijalnome položaju i u vlastitim imenima: *Andreja* (f. 5v, 93), *Jelena* (f. 4v, 92), *Jurai*, *Juri* (f. 4v, 92). Ponekad se zapisuje kao *i*, a to je vidljivo u primjerima: *pokoinoga Ivana Mihelića* (f. 3r, 88), *ime noi est, pop Mateii* (f. 2v, 88), *oktubra naizadnji krstih* (f. 16v, 116), *lubodeistvo* (f. 10v, 103), *v crikvi stolnoii* (f. 30r, 134), *matrmonii* (f. 30r, 134), *pop Jurai* (f. 30r, 134), *hćeri pokoinika* (f. 30v, 135). Ponekad se fonem *j* zapisuje kao *ii*: *v crikvi stolnoii* (f. 30r, 134).

Fonemi *lj* i *nj* u većini se primjera zapisuju kao *l* i *n*. U glagoljici nije bilo posebnoga slova za *lj* i *nj*, pa se ti fonemi zapisuju ili kao *l* i *n* ili s dodatkom *jera*².

² <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=37694>.

Primjeri u kojim se javljaju *lj* i *nj* jesu: *žena Matie Škr̃la* (f. 3r, 89), *ja pop Blaž Škr̃l* (f. 9v, 101), *iz Zrena* (f. 10v, 103), *stvorena na lubodeisvu* (f. 10v, 103), *stvoren na lubodistvu* (f. 13v, 109), *učinen u blude* (f. 14r, 110), *marča zadni be kršćena Markuta* (f. 14r, 110), *nedele* (f. 30r, 134), *ludi* (f. 30r, 134); *be učinen* (f. 32r, 137); *naizadni* (f. 32r, 138); *iz Boluna* (f. 34r, 142), *iz Sovinaka* (f. 35v, 145), *negova botra jest Marta* (f. 3r, 89), *negov botar bi Mihel* (f. 3r, 89), *nega sutal je Mihel* (f. 4r, 91), *kum negov jest Anton* (f. 3v, 91), *ne matere ime jest Orsa* (f. 3v, 91), *nega kum ije Martin* (f. 3v, 90).

Zanimljivo je promatrati i druge načine zapisivanja fonema *lj* i *nj*. U predstandardizacijskom razdoblju postojala su dva temeljna slovopisa kojim su se bilježili hrvatski fonemi: kajkavski (sjeverni) i dalmatinski (južni) (Badurina 2012: 73). Dok je sjeverni slovopis bio pod utjecajem mađarske grafije, u južnome je bio prisutan utjecaj talijanske, odnosno latinske grafije (Badurina 2012: 73). Prema sjevernom su se slovopisu fonemi *lj* i *nj* zapisivali kao *ly* i *ny*, a u južnome kao *gn* i *gl* (Badurina 2012: 74). Budući da su dragučke matične knjige pisane na prostoru romanskoga utjecaja, a ne mađarskoga, za očekivati je da će se u njima pronaći barem neki elementi južnoga slovopisa. Ti se elementi očituju u primjeru imena *Janja* u kojem se fonem *nj* dosljedno zapisuje kao *gn*: *Agnia*, □*gnia*, *Agniê*, *Agnija* (f. 4r, 91; f. 9r, 101; f. 15v, 113; f. 31r, 136; f. 35r, 144; f. 36v, 147).

2 O povijesti, smještaju i današnjem govoru Draguča

Draguć je naselje koje se smjestilo na cesti između Buzeta i Cerovlja te se nalazi 15 kilometara jugoistočno od Buzeta u Istri³. Na obližnjem su brdu pronađeni ostaci prapovijesne gradine, a to se mjesto danas naziva Stari Draguč (Vlahov 2015: 13). Tamo su pronađeni brončani predmeti i dijelovi potpornih zidina sagrađenih u tipičnoj prapovijesnoj tehnici (Vlahov 2015: 13). Draguč je nekada bio dijelom Pazinske knežije, a 1374. godine dolazi pod vlast Habsburgovaca. Od godine 1523. pod vlašću je Venecije te je odigrao važnu ulogu u obrani mletačke granice, no zbog svojega položaja često stradava. Osim ratova, Draguč su pogodile i epidemije kuge koje su opustošile Istru te uzrokovale depopulaciju. Draguč je tijekom povijesti kratko bio i pod francuskom vlašću, nakon čega ponovno dolazi pod vlast Habsburške Monarhije, a potom i pod vlast Kraljevine Italije (Vlahov 2015: 13). Četrdesetih godina 20. stoljeća priključuje se Hrvatskoj, a nakon Drugoga svjetskog rata 1945. godine u sklopu Hrvatske postaje dio novostvorene Demokratske Federativne Jugoslavije⁴.

Draguč je specifičan po broju crkava – ima čak četiri crkve: župna crkva sv. Križa, crkva sv. Krunice ili Gospe od Rožara, crkva sv. Elizeja te crkva sv. Roka. Župna je crkva sagrađena na ostacima kaštela u 15. stoljeću, crkvice sv. Krunice ili Gospe od Rožara sagrađena je 1641. godine. Crkvice sv. Elizeja nalazi se na groblju te potječe iz razdoblja od 12. do 13. stoljeća. Zadnja spomenuta crkva, crkva sv. Roka, nalazi se na zapadnom rubu naselja te je sagrađena početkom 16. stoljeća. Unutrašnjost crkve oslikao je poznati istarski slikar Antun iz Padove (Kašćerge)⁵. Mnoge crkve u Istri iz toga razdoblja nose ime svetoga Roka, a razlog tomu je što je sveti Rok bio zaštitnik od kuge koja je tada često mučila tamošnje stanovnike.

³ <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=16149>.

⁴ <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=29463>.

⁵ <http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=742>.

Vjekoslav Štefanić u radu u kojem je istraživao glagoljski notarski protokol Andreje Matkovića spominje i crkve sv. Marka i sv. Silvestra koje su nekada postojale u Draguču (Štefanić 1952: 80).

Draguč je, uz Roč i Hum, bio važno glagoljaško središte te je bio pod nadzorom zborne župe u Roču (Vlahov 2015: 13). Pod župu Draguč danas spadaju sela i zaseoci Baštini, Bijančići, Brčine, Flegi, Jakulići, Korelići, Kovačići, Krpani, Markulini, Mesarići, Oslići, Šegari, Škrinjari i Zajerce (Vlahov 2015: 14).

Dragučki govor pripada buzetskom dijalektu čakavskoga narječja, a Pavle Ivić ga svojevremeno smatra *najjužnijim buzetskim govorom s najviše čakavskih karakteristika* (Šimunović 1970: 36). Kasnija su istraživanja pokazala da se buzetski dijalekt prostire i nešto južnije te obuhvaća i govore Pagubica i Grimalde (Vranić 2013: 532). Budući da se Draguč smjestio između Buzeta i Cerovlja gdje se govori ikavsko-ekavskim čakavskim dijalektom, njegov govor očekivano ima više čakavskih obilježja od sjevernijih buzetskih govora u kojima je prisutan veći slovenski utjecaj. Buzetski dijalekt, pa time i mjesni govor Draguča odlikuju specifičnosti poput refleksa stražnjeg nazala koji se u buzetskom ostvaruje kao *-a*; za istočni dio dijalekta karakterističan je ostvaraj kratko naglašenog jata kao *e*, a dugo naglašenoga jata kao *i*; slogotvorno *l* ostvaruje se kao *u*, rjeđe kao *o*, a J. Lisac navodi dva primjera *sonce* i *sozi* koji se javljaju upravo u govoru Draguča (Lisac 2001: 14). Nadalje, za buzetski su dijalekt karakteristični i diftonzi, prednji nazal uglavnom je dao *e*, iako se u ponekim primjerima javlja kao otvoreno *e* ili *a*: zajik, jačmik. Fonem *o* nerijetko prelazi u *u*, refleks poluglasa je *a* (Lisac 2001:15). Praslavensko *dj dalo je *j*, a *skj *šč*. Finalni *-l* dao je *v*, rjeđe *f*, iako su zabilježeni i primjeri neizmijenjenog *l*. Prijedlog *u/v* može se i izostaviti kao u primjeru „gremo Hum“. J. Lisac referira se na radove Petra Šimunovića te ističe da povijesni

spomenici iz 15. stoljeća dokazuju da buzetski dijalekt ima čakavski jezični supstrat, ali da je slovenski jezik imao utjecaja na nj (Lisac 2001: 17).

Petar Šimunović u svojem je radu *Dijalekatske značajke buzetske regije* istraživao govore Bresta, Svetoga Martina, Nugle i Račica. Za ovaj je rad zanimljiv Šimunovićev pregled govora Račica za koje kaže da su *uz Draguč, najjužnija točka ove dijalekatske regije*, kao i da se *govor Račica podudara s govorom Draguča kojeg je istraživao Pavle Ivić* (Šimunović 1970: 35, 40). Šimunović se u radu bavio akcentuacijom, vokalizmom, konsonantizmom i morfologijom govora spomenutih mjesta. Vrlo je relevantan njegov ulomak o određivanju supstratne podloge buzetskih govora. Naime, P. Šimunović napominje da *današnja jezična slika nema toliko značenje ako je ne usporedimo s povijesnim jezičnim potvrdama* (Šimunović 1970: 46). Jezične potvrde pronalazi u *Kvadrigi* i *Kvarezimalu*. Ta je dva glagoljska djela napisao Šimun Greblo, a P. Šimunović smatra da je zasigurno napisan njegovim materinskim idiomom jer je tim govorom najbolje vladao, ali je važna i činjenica da ih je pisao za puk kojemu je to moralo biti razumljivo (Šimunović 1970: 46). To znači da su *Kvadriga* i *Kvarezimal* pisani tadašnjim ročkim govorom u kojem se koristila upitno-odnosna zamjenica *ča*. Sanja Zubčić istraživala je Greblovo *Tlmačenje od muki gospoda našego Isuhrsta* te je također pronašla primjere upitno-odnosno zamjenice *ča*, dok zamjenicu *kaj* nije pronašla (Zubčić 2010: 635). S. Zubčić napominje da je moguće zamjenicu *ča* tumačiti kao dio književnojezične nadgradnje, ali ne smatra vjerojatnom mogućnost da pisar ni u jednom primjeru nije zabunom napisao *kaj* (Zubčić 2010: 635).

Nadalje, P. Šimunović dotiče se i za ovaj rad vrlo značajnog dragučkog notarskog protokola Andreje Matkovića te između ostalog ističe da se u Protokolu pronalazi samo upitno-odnosna zamjenica *ča*. Andreja Matković je, baš kao i Šimun Greblo, Protokol pisao materinskim idiomom, što nas upućuje na zaključak da se

tada u govorima južne Bužeštine nije koristila upitno-odnosna zamjenica *kaj* kao danas, nego se koristila zamjenica *ča*. Osim zamjenice *ča*, u Protokolu se javlja i niz drugih čakavskih obilježja koji će detaljnije biti objašnjeni u nastavku rada. Važno je naglasiti da P. Šimunović u Protokolu ne nalazi karakteristične slovenizme koji su danas rasprostranjeni u buzetskim govorima te da pronalazi pojave koje su zajedničke čakavštini žminjsko-pazinskog tipa (Šimunović 1970: 47). Upravo je ta činjenica polazište tezi da je supstrat buzetskoga dijalekta čakavski, a da su slovenski elementi tek nadgradnja. Konačno, P. Šimunović u zaključku rada ističe da *vjekovno supostojanje dvaju dijalekatskih tipova čakavskog s jakim slovenskim utjecajem – iz vremena kada među njima nije bilo značajnijih divergentnih obilježja do danas – nije moglo ostati bez posljedica* (Šimunović 1970: 49).

Osim Petra Šimunovića i Josipa Lisca, neki od dijalektologa koji su istraživali buzetski dijalekt su i Josip Ribarić, Janneke Kalsbeek, Mieczysław Małecki, Pavle Ivić, Nataša Vivoda i Elena Grah Ciliga.

3 Glagoljski spomenici u Draguču

Osim matičnih knjiga krštenih i vjenčanih, u Draguču ima još nekoliko značajnih glagoljskih dokumenata, odnosno grafita. Valja spomenuti i neke od

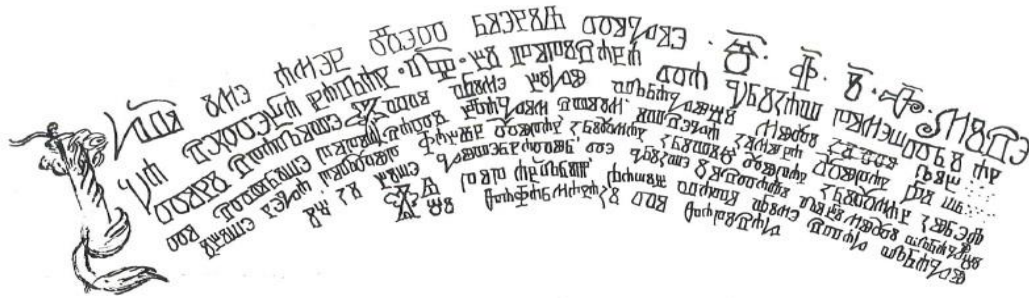
istraživača glagoljskih natpisa i spomenika u Draguču, a najznačajniji su svakako Vjekoslav Štefanić i Branko Fučić.

Glagoljica koja se pojavljuje u dragučkim zapisima svjedoči nam o hrvatskom podrijetlu tamošnjeg stanovništva, kao i o važnosti koju im je predstavljala tijekom mnogih stoljeća pod tuđom vladavinom. Osim u matičnim knjigama krštenih i vjenčanih, o kojima će više riječi biti kasnije, glagoljica se u Draguču javlja i u grafitima i natpisima.

Branko Fučić je u crkvi sv. Elizeja pronašao desetak glagoljskih grafita urezanih oštrim predmetom koji datiraju iz 15. i 16. stoljeća. Štefanić navodi i latiničku transliteraciju grafita, a u njoj se spominje nekolicina svećenika poput popa Ive, popa Tome, popa Antuna Kurelića, Jure Glavinića... Riječ je uglavnom o zapisima koji se tiču smrti ili službe svećenika (Štefanić 1952: 82). U crkvi sv. Roka pronađene su freske majstora Antona iz Padove (Kašćerge), ali i glagoljski zapis popa Andrije Prašića o spomenutim freskama iz 1529. godine (Štefanić 1952: 83). Zabilježena su prezimena poput Štrpin, Kurelić i Krivič, koja se i danas mogu pronaći u Draguču i okolici⁶. U nastavku se nalazi preslika glagoljskoga natpisa koji se nalazi nad vratima crkvice sv. Roka⁷. Natpis potječe iz 1529. godine, a autor je već spomenuti majstor Anton iz Kašćerge.

⁶ Budući da stanujem blizu Draguča, potvrđujem da se u Draguču i okolici i danas mogu naći ova prezimena.

⁷ Preuzeto iz: Fučić, B. (1982). *Glagoljski natpisi*. Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

Sl. 208

V H(RSTO)VO IME AMEN' LET' ROENIE TOGOE ·C·F·I·Z MISE
 CA SEKTEBRA NA DAN ·DĪ· BI POPISANA TA CRIKAV PO MEŠTRI AN
 TONI S PADOVE I V TO VRIME BIHU V DRAGUČI MUŽI (KI TO precrtano) DOB'RIJ
 TO STVORIŠE POPISATI BLAGOM SVOIM' I VSEGA KOMUNA ŽUPAN JU RI STR[PINJ]
 I BIŠE NEGA PODŽUP FABEN' ŽUPAN KRIŽMAN KRIVIČ ŽUPAN KRIŽMAN KUREL
 IČ KI BIŠE GUVERNATUR TE CRIKVE I OSTALI DOBRI MUŽI V DRAGUČI
 I E POP ANDRIJ' PRAŠIĆ VA TO VRIME STAH V DRAGU
 CI ZA FARMANA KI TO ZAPISAH

Slika 1. Preslika freske iz crkvice sv. Roka (preuzeto iz Fučić, 1982: 138).

Nadalje, među grafitima našao se i zapis o važnom događaju za Draguč – zapis o požaru „brijega pred Dragučem“ u ožujku 1533. godine, kao i zapis o Jerolimu Grgureviću iz Draguča koji je „gladan pšeničnoga kruha i odlazi u Grimaldu za plovana“ (Štefanić 1952: 83). Pronađen je i grafit koji donosi informacije o godini izgradnje krova crkvice u kojem se spominje i starješina Bene Grozić (Štefanić 1952: 83). Na freskama crkvice sv. Roka pronađeno je još nekoliko grafita, iz 1615., 1626. i 1647. godine, kojima je zabilježeno stradavanje Draguča u uskočkom ratu, službovanje Mate Pernačića iz Kastva te zapis svećenika Andreja Pernacića (Štefanić 1952: 83). Donosim dva zapisa koji opisuju požar u Draguču⁸:

Č F J V MISECA MARČA DAN GI KADA POGORI BURG PRED
 DRAGUČEM

Č H D I DE<K>EBRA D(A)N PERVI BE POŽGAN BORG PRE(D)
 DRAGUČ OD OSKOK

⁸ Vlahov preuzima zapise iz knjige *Glagoljski natpisi* Branka Fučića (Vlahov 2015: 21).

Iz zapisa se može zapaziti nekoliko jezičnih značajki: ikavski refleks jata u riječi *misec*, uporaba aorista (*pogori* i *be požgan*), ostvaraj slogotvornoga *r* kao *er* u riječi *pervi*, stari ništični nastavak za genitiv množine u riječi *oskok* te uporaba leksema *burg/borg* u odnosu na *brijeg*.

Na kući koja je nekada pripadala županu Mihelu Fabijančiću nalazi se kameni natpis koji je poprilično dobro sačuvan i koji svjedoči o vlasniku kuće (Vlahov 2015: 23).

Slika 2. Preslika kamenoga natpisa na kući župana Mihela Fabijančića (preuzeto iz Vlahov 2015: 23).

Među glagoljskim spomenicima iz Draguča, V. Štefanić navodi i *Brevijar* iz 1407. godine koji se vjerojatno koristio u Draguču ili Humu. Pretpostavlja se da se koristio u jednom od tih dvaju mjesta jer je u jednom dijelu brevijara napisano: *Elisēē pr(o)r(o)ka isp(o)v(ě)d(nika) v' Draguči sanamъ i župan Grže Bakšić župan v Humi, a podžup Brnetić Mihel, a klučar Šime Kurelić* (Štefanić 1952: 87). Riječ je o pergamenom kodeksu pisanu hrvatskom ustavnom glagoljicom i hrvatskim crkvenoslavenskim jezikom, a V. Štefanić ga spominje kao jedan od ljepših glagoljskih rukopisa (Štefanić 1952: 88). Pisan je u dva stupca, rubrike su mu crvene te se odlikuje mnogim ornamentima, posebice u inicijalima (Štefanić 1952: 88). Zanimljivo je da V. Štefanić crvenu boju slova uspoređuje s ornamentima u našem

folkoru (Štefanić 1952: 88). U tekstu brevijara našlo se i nekoliko minijatura: orao, nedovršeno poprsje i crtež uskrsnalog Isusa Krista (Štefanić 1952: 88). Što se tiče sadržaja, kodeks obuhvaća proprium de tempore, himne rimskog brevijara za crkvenu godinu, nove oficije, vječni kalendar po mjesecima i pashalnu tablu (Štefanić 1952: 88).

Glagoljski notarski protokol Andreje Matkovića pronađen je umotan u dva fragmenta misala iz 14. i 15. stoljeća. Za jezik fragmenata V. Štefanić ističe da je tradicionalni hrvatski crkvenoslavenski jezik s ponekim arhaičnim oblicima (Štefanić 1952: 93). Drugi dragučki fragment misala, onaj iz 15. stoljeća, osim osnovnog teksta sadrži i mlađe zapise pisane uglavnom glagoljicom, izuzevši jedan latinski i jedan koji prelazi u ćirilicu (Štefanić 1952: 96). Jezik zapisa uglavnom je čakavski s ponekim crkvenoslavenizmom. Sadržajno je riječ o crkvenom inventaru, zapisu o krštenju, priznanju o dugu crkvi sv. Marka, molitvi, pozdravu, popisu imanja Dragučana te moralnoj opomeni (Štefanić 1952: 96). Zapis koji prelazi u ćirilicu načinio je pop Petar Maroić.

Glagoljski notarski protokol pisao je pop Andreja Matković u Draguču, Humu i Račicama od 1595. do 1639 godine. Riječ je uglavnom o skupu oporuka Dragučana, a više ću se na sam Protokol osvrnuti u poglavlju *Dosadašnje spoznaje o jeziku na Bužeštini u 16. i 17. stoljeću* jer je vrlo značajan za rekonstrukciju tadašnjega govora Draguča.

4 Struktura i povijest matičnih knjiga

Matične su knjige zapisi o podacima krštenih, vjenčanih i preminulih osoba koji se vode u svakoj župi. Obaveza vođenja matičnih knjiga uvedena je prema odluci Tridentskog koncila, koji je održan u Italiji od 1545. do 1565. godine⁹ (Milić 2017: 253). Odmah po završetku Koncila, svećenici su u župama počeli zapisivati krštene i vjenčane, a nakon odluke Rimskoga obrednika iz 1614. godine zapisivali su i umrle, krizmane i stanja duše. Rimskim su obrednikom ujedno utvrđeni i podaci koje bi svećenici trebali zapisivati o svojim župljanima (Milić 2017: 253). Osim katoličkih matica, tijekom povijesti u Hrvatskoj vodile su se i matice osoba židovske, pravoslavne i protestantske vjeroispovijesti (Milić 2017: 253). A. Milić navodi da su se matične knjige rimokatolika i grkokatolika do 19. stoljeća uglavnom vodile na latinskome jeziku kao službenom jeziku administracije, školstva i Crkve (Milić 2017: 253). Od 1. siječnja 1878. godine sve se matice u Hrvatskoj vode na hrvatskome jeziku (Milić 2017: 253). Podaci koje matične knjige sadržavaju su datum, ime i prezime osobe za koju se zapis vodi, ime oca (ponekad i majke), podrijetlo, imena kumova te potpis svećenika koji je obavio obred. Upravo je obaveza koju je zahtijevao Tridentski koncil omogućila da danas imamo uvid u imena i prezimena osoba koje su tada živjele na području Draguča, kao i u tadašnje govore. Naime, tamošnji su svećenici krštene i vjenčane zapisivali na glagoljici i na narodnom jeziku.

⁹ Bio je to devetnaesti ekumenski koncil na kojemu se raspravljalo o dogmi o vrelima vjere, istočnome grijehu i sl. (izvor: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=62251>).

4.1 Stil matičnih knjiga

Matične su knjige nominalni tekstovi u kojima prevladavaju osobna imena jer se unose podaci o osobama, pa ih zato uglavnom karakteriziraju odsutnost emocija i činjenični podaci (Vigato 2009: 143). Tekst matičnih knjiga pripada administrativnom stilu s elementima pripovijedanja jer je, dakako, uvjetovan svrhom pisanja (Vigato 2009: 153). Budući da svećenik podatke ne unosi u već gotove obrasce, on stvara tekst pa I. Vigato smatra da se ponekad u tekstovima javljaju i elementi pripovijedanja (Vigato 2009: 143). Također, spominje da je ponekad zbog slobodne formulacije teksta znala izbijati na površinu emocionalnost, odnosno osobni stav pisara (Vigato 2009: 143).

Analizirani tekst glagoljskih matica pripada administrativnom stilu. U dragučkim matičnim knjigama elementi pripovijedanja javljaju se kada je potrebno dodatno pojasniti okolnosti krštenja ili vjenčanja, primjerice u slučaju krštenja izvanbračnoga djeteta: *...kerstih v crekve v Dragučí ja pre Mate Brajan, koperator crekve parokiale od Roča, Andreja rojenoga od Margarete Cizičevice i po rečenje od rečene Margarete da je sin Zvana Kernela ne buddući(!) pod s(ve)ti matermonij. Botar Matrin Gregurović. (botra) Botra Gašpera, hći pok(oinoga) Pera Krivičića* (f. 19r, 124). Krštenje izvanbračne djece bilo je zapisivano i nešto „oštrijim“ tonom u kojem se primjećuje osobni stav pisara, u ovom slučaju neodobravanje: *...be keršćen sin Petar, Zaneta Marie Korša. Mat negd(!) Jelena Kurelica. Učinen u blude* (f. 14r, 110); *...be kerščena Perica, hći Berneta Bernčića, stvorena na lubudeistvo* (f. 14v, 111). Nadalje, elementi pripovijedanja vidljivi su i u rečenicama poput *učinih matermonii Martinu ki e sin Mihela Žnidarčića iz Gorine grada, a to z Orsuka e hći pokoinega Petra Krivičića* (f. 29r, 134). U nastavku donosim nekoliko

primjera zapisa koji se najčešće pojavljuju u rukopisima. Na temelju navedenih zapisa moći će se predvidjeti očekivane oblike i jezične značajke.

Krštenje

Datacija. Imenovanje svećenika. Imenovanje sakramenta. Imenovanje krštenika. Imenovanje roditelja. Imenovanje kumova. (Ime oca/supruga kume, naziv mjesta stanovanja).
--

Vjenčanje

Datacija. Imenovanje svećenika. Imenovanje sakramenta. Imenovanje mladenaca. Ime oca mladenke. Imena svjedoka. (Naziv crkve i mjesta)

5 Dosadašnje spoznaje o jeziku na Bužeštini u 16. i 17. stoljeću

Iva Lukežić (2012: 13) podijelila je povijesni razvoj hrvatskoga jezika na nekoliko razdoblja s podrazdobljima: 1. slavenski zametci hrvatskoga (od 6. do 8. stoljeća) koje se dijeli na starije praslavensko razdoblje u 6. i 7. stoljeću te mlađe podrazdoblje u 8. stoljeću; 2. starohrvatsko razdoblje (od 9. do kraja 14. stoljeća) koje se dijeli na starije podrazdoblje unutar zapadnojužnoslavenskog ogranka praslavenskog jezika od 9. do kraja 11. stoljeća te na mlađe starohrvatsko podrazdoblje od 12. do kraja 15. stoljeća; 3. srednjohrvatsko razdoblje od kraja 15. do početka 18. stoljeća koje se dijeli na starije podrazdoblje od kraja 15. do sredine

16. stoljeća te mlađe podrazdoblje od sredine 16. do početka 18. stoljeća; 4. novohrvatsko razdoblje koje traje od 18. stoljeća do danas. Od navedenih razdoblja značajna su nam obilježja mlađeg podrazdoblja srednjohrvatskog razdoblja jer u tom periodu nastaju matične knjige iz Draguča. I. Lukežić spominje da je mlađe podrazdoblje srednjohrvatskog razdoblja obilježeno *dominacijom razvojnih diskontinuiteta i poremećajima izazvanim migracijama* (Lukežić 2012: 13). Stanovništvo je zbog prodora Osmanskoga Carstva migriralo iz smjera jugoistoka prema sjeverozapadu zbog čega se u tomu razdoblju u Istri formira današnja dijalektološka slika s čak šest dijalekata, od kojih su samo buzetski i sjevernočakavski ekavski autohtoni. Iva Lukežić piše da je Istra u srednjemu vijeku izgubila velik dio stanovništva u ratovima i epidemijama te je stoga provedena kolonizacija stanovništva iz južnijih dijelova Hrvatske (Lukežić 2012: 276).

Pojave koje se prema Ivi Lukežić javljaju u srednjojezičnom razdoblju su diftonzi, promjene kratkih nenaglašenih samoglasnika, promjene samoglasnika u dodiru s nazalnim sonantima, redukcije zanaglasnih samoglasnika, depalatalizacije *lj* i *nj*, pojava sekundarnoga *dz*, gubljenje palatalnosti, gubljenje nenaglašenih duljina, gubljenje tonskih opreka, gubljenje kvantitativnih opreka praćeno uvećanjem kvalitativnih opreka, adrijatizmi, insularizmi te hungarizmi, germanizmi i turcizmi (Lukežić 2012: 285–291). Neke od navedenih pojava pronalazimo i u analiziranim glagoljskim rukopisima.

Josip Lisac bavio se hrvatskim narječjima u 16. stoljeću, a u poglavlju o čakavskom narječju za buzetsko područje kaže da je bilo povezano s tršćanskom i koparskom zonom, što objašnjava znatan slovenski utjecaj, a tu ističe upitno-odnosnu zamjenu *kaj* (Lisac 2011: 57). J. Lisac smatra da je buzetski dijalekt *nesvakodnevno usitno dijalektalno izdiferenciran zato što je plod rubne pa i seobama uvjetovane čakavsko-slovenske situacije, a i romanske utjecajnosti* (Lisac

2011: 57). U starini je buzetski dijalekt, smatra J. Lisac, imao veće prostiranje nego u novije doba te ponovno napominje da je dugo supostojanje dvaju dijalekatnih tipova, čakavskog i slovenskog, imalo svoje posljedice (Lisac 2013: 83). U buzetskom dijalektu prevladava zajednički čakavsko-slovenski leksik (*daš, delo*), ima romanskoga utjecaja, a vrlo frekventni turcizam *bubreg* koji je u čakavskom narječju vrlo proširen u buzetskom se dijalektu ne javlja često (Lisac 2013: 83). J. Lisac dio o buzetskom dijalektu u 17. i 18. stoljeću zaključuje napomenom da su *u Istru tijekom 17. stoljeća dolazile dvije migracijske struje, hrvatska i talijanska, no one nisu znatnije stizale u Buzeštinu* (Lisac 2013: 83). Upravo nam taj podatak može objasniti i arhaičnost buzetskoga dijalekta.

Sanja Zubčić analizirala je jezične značajke teksta *Tlmačenie od muki gospoda našega Isuhrsta Šimuna Grebla*, koji je pisan 1493. godine te stoga također predstavlja važan izvor jezičnih značajki jednoga od tadašnjih buzetskih govora. S. Zubčić u Greblovu je tekstu pronašla značajke poput zamjenice *ča*, prijedloga *va*, vokalizacije poluglasa u slabome položaju, refleksa stražnjega nazala koji se ostvaruje kao *u* ili kao *o* te refleksa prednjega nazala koji se iza palatala mogao ostvariti kao *a*. Lekseme u kojima se pojavljuje jat S. Zubčić je podijelila na one u kojima je jat očuvan na starome mjestu i na one u kojima se jat reflektira kao *e* (Zubčić 2010: 640). Rezultat primarne jotacije skupine *dj u Greblovu je tekstu dosljedno *j*, javlja se mnogo primjera fonološke neutralizacije *o > u* ili *u > o*, a u instrumentalu jednine imenica ženskoga roda pojavljuju se nastavci *-oju/-eju* ili *-u* (Zubčić 2010: 643). S. Zubčić, kao i P. Šimunović i V. Štefanić, također zapaža izostanak karakterističnih slovenizama koji se danas redovito koriste u buzetskome dijalektu.

Vrijedan izvor informacija o tadašnjim govorima Draguča i okolice je i glagoljski notarski protokol Andreje Matkovića, jednog od svećenika koji je

zapisivao krštene i vjenčane u matičnu knjigu. Andreja Matković značajan je za ovaj rad zato što se pretpostavlja da je bio podrijetlom iz Draguča, za razliku od većine ostalih svećenika koji su samo službovali u Draguču. Iz njegovih bi se zapisa moglo barem donekle rekonstruirati tadašnji govor Draguča, stoga ću se ukratko osvrnuti na rad Vjekoslava Štefanića koji je istražio već spomenuti glagoljski notarski protokol Andreje Matkovića pisan u Draguču od 1595. do 1639. godine. V. Štefanić navodi da je jezik dragučkoga Protokola hrvatskočakavski dijalekt pod utjecajem slovenskokajkavskih govora, s tipičnim kolebanjima u glasovima i oblicima te donosi prikaz „karakterističnih momenata u jeziku Matkovićeve Protokola“ (Štefanić 1952: 107). Ipak, uzima u obzir i činjenicu da je A. Matković pisao i pod utjecajem hrvatskoglagoljaške književne tradicije, stoga njegov Protokol možda neće vjerno odražavati sliku govora tadašnjeg Draguča (Štefanić 1952: 107). Prema Štefanićevoj analizi Protokola, upitna zamjenica je bez iznimke *ča*, fonetski i morfološki sustav, kao i leksik, bez sumnje su čakavski (Štefanić 1952: 108). *Jat* se redovito reflektira kao *e*, uz poneke ikavizme kao što su *rič*, *kadi*, *Orih*, *sideć*, *Bilica* (Štefanić 1952: 108). Nadalje, za poluglas V. Štefanić kaže da se redovito ostvaruje kao *a*, fonemi *o* i *u* često izmjenjuju mjesta, primjerice u riječima *naiprvo*, *naiprvu*, *telu*, *telo*, *blagu*, *blago* itd. Zanimljivo je da se stražnji nazal najčešće ostvaruje kao *u*, rjeđe kao *o*, iako se danas u bužetskom dijalektu ostvaruje specifično *a*. Od zamjeničkih i pridjevskih nastavaka javljaju se primjeri poput *jednomu*, *jednoga*, *duhovnoga*, *drugomu*, ali i oblici kao što su *dobrega*, *zdraviga*, *drugiga*, *drugimu* itd. Vidljivo je dakle da postoje očita kolebanja u uporabi oblika. U dativu jednine imenica ženskoga roda javljaju se primjeri poput *moji hćeri*, *moji nevesti*¹⁰, *pušćam ji*, *sam ji obećal* (Štefanić 1952: 109). Slogotvorni *l* ostvaruje se kao *u* (*Hum*, *dug*,

¹⁰ U navedenim primjerima dolazi do ujednačavanja pridjeva i imenice. Naime, sintagma bi trebala glasiti *mojoj hćeri*, *mojoj nevesti*, no dolazi do ujednačavanja nastavka za pridjev prema nastavku za imenicu.

dužan), iako je potvrđen i oblik *Hom* (Štefanić 1952: 109). Finalni *l* ostaje neizmijenjen, kao što je to slučaj u primjerima koje navodi V. Štefanić: *dal, otel, kupil, omrl*, ili se realizira kao *v* u primjerima *dav, pšev, razdelav*, što je sličnije današnjem ostvaraju bilabijalnog *w* (Štefanić 1952: 109). V. Štefanić navodi i da do iste pojave može doći usred riječi: *v Dovce, Rimavda* (Štefanić 1952: 109). Prijedlog i prefiks *v* ostvaruju se kao *v* ili kao *va* te se navode primjeri kao što su *v kaštele, va ime, vzet, vsega, vas...* Zanimljiv je lokativ jednine imenica muškoga i srednjega roda u kojima se javlja nastavak *-e* ili *-i*, ponekad *-u*: *v kaštele, v Roči, v cimiteri, v kaštele Dragučí, na bregu, v lugu* (Štefanić 1952: 110). U lokativu imenica ženskoga roda javlja se najčešće nastavak *-i*: *v hiši, na ceni*; iako se našao i nastavak *-e*: *v strane* (Štefanić 1952: 110). U instrumentalu imenica ženskoga roda javlja se nastavak *-u* (*pušćam mojej žene Mareti vse ča je pred hišu*), a rjeđe i nastavak *-o*: *da ga oće on obranit pred vsako pravdo pod obligacion vsega svog blaga* (Štefanić 1952: 110). Spomenut je i zanimljiv akuzativ imenica ženskoga roda u kojem se kao nastavak ponekad javlja *-a*: *pušćam njiva, pušćam jedna ulika, pušćam vsa intrada*; ali se javljaju i nastavci *-u* i *-o* (Štefanić 1952: 111). Vjekoslav Štefanić izdvaja i specifičnu sklonost pravljenja osobnih imena po tipu t-osnova srednjega roda (*Grže – Gržeta, Brne – Brneta, Jure – Jureta*). Praslavenska skupina *dj ostvaruje se kao *j* u primjerima *mlaji* i *Mejica* (Štefanić 1952: 111). V. Štefanić na kraju pregleda jezika glagoljskoga notarskoga protokola ističe da nije pronašao tzv. karakteristične slovenizme „istarskih kajkavaca“¹¹ kao što su *kateri, noben, prašat, štiri*, već samo lekseme *priča* i *miza* (Štefanić 1952: 112). Zaključuje i da se ne može odrediti je li današnji govor Draguča kajkaviziran u odnosu na tadašnji govor jer ne možemo znati koliko je Andreja Matković pisao pod utjecajem čakavskoglagoljaškog književnog jezika.

¹¹ Štefanić pod time podrazumijeva govornike bužetskoga dijalekta koji koriste upitno-odnosnu zamjenicu *kaj*.

Jezične značajke koje su S. Zubčić i V. Štefanić istraživali u tekstovima Šimuna Grebla i Andreje Matkovića podudaraju se. Riječ je o značajkama koje osvijetljavaju razvoj od nekadašnjih govora na Bužeštini do današnjih govora. Iste će značajke biti analizirane i u dragučkim matičnim knjigama.

6 Glagoljske matice krštenih i vjenčanih iz Draguča u Istri 1579. – 1650. godine

Riječ je o transliteriranim glagoljskim rukopisima pisanima od 1579. do 1650. godine u Draguču, a pretpostavlja se da je dio pisan i u obližnjem Humu i Račicama. U *Matičnoj knjizi krštenih* nalaze se zapisi pisani od 1579. do 1685. godine, a u *Matičnoj knjizi vjenčanih* od 1584. do 1722. godine. Sastoje se od 96 listova formata 33,5 x 22,8 cm (Vlahov 2015: 24). Dragučke je matice 1928. godine Franjo Mavar predao Arhivu Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (Vlahov 2015: 24). Prije predaje Arhivu, F. Mavar je proučavao dragučke matice te je u njima uspostavio poredak tako što je obilježio listove arapskim brojevima, a nakon posljednjeg upisa napisao je: „finis“! (Vlahov 2015: 24).

Knjige su bile poprilično oštećene kada su dospjele u JAZU – bile su bez korica i uveza, listovi su bili otrgnuti i oštećeni te potamnili od vlage (Vlahov 2015: 24). D. Vlahov nije mogao utvrditi koliko listova nedostaje, no navodi da je V. Štefanić uočio da svakako nedostaje jedan list između f. 7 i f. 8 te jedan ili dva lista između f. 33 i f. 34 (Vlahov 2015: 25). Sve je navedeno zasigurno otežavalo čitanje i proučavanje matica. U tadašnjoj Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti knjige su restaurirane i spojene u jednu knjigu, što je vjerojatno olakšalo njihovo proučavanje.

Nakon Tridentskog koncila¹² koji je zahtijevao obavezno vođenje zapisa o krštenju i vjenčanju, popovi glagoljaši iz Draguča počinju zapisivati krštene i vjenčane (Vlahov 2015: 26). Te su zapise pisali bez formulara koji je tek kasnije 1614. godine određen Rimskim obrednikom, pa se zapisi razlikuju¹³ (Vlahov 2015: 27). Međutim, zajednički su im podaci koje svećenici zapisuju: datum, ime djeteta, ime oca i majke, imena kumova, ime svećenika, odnosno imena mladića i djevojke koji se vjenčaju, podrijetlo mladića i djevojke ako nisu iz Draguča, ime oca djevojke, imena kumova, datum i mjesto.

D. Vlahov je statistički obradio neke podatke – bavio se brojem krštenih po godinama i mjesecima, brojem blizanaca, brojem nezakonito rođene djece, najčešćim imenima i sl. Posebice je zanimljivo poglavlje o najčešćim prezimenima na Dragučštini radi moguće usporedbe s današnjim stanjem. Vlahov nabraja prezimena poput Boždon, Buršić, Fabijančić, Flego, Grabar, Grgorović, Grozić, Gržinić, Hrušvar, Jadrejčić, Krivičić, Matković, Škrgat, Štrpin, Vodopija...

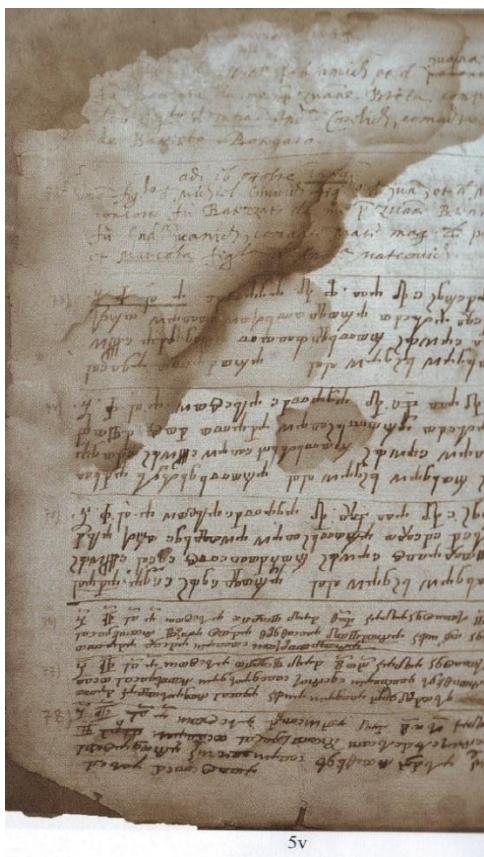
Budući da su zapisi pisani i na latinskom i talijanskom jeziku, D. Vlahov je grafikonima prikazao odnos glagoljice i latinice, odnosno udio hrvatskoga jezika u odnosu na latinski i talijanski. U odnosu glagoljice i latinice, došao je do omjera 85 : 15 u korist glagoljice, što potvrđuje odanost Dragučana glagoljaškoj tradiciji (Vlahov 2015: 55). Ipak, nakon odluke da se latinski jezik i latinično pismo uvedu kao jedinstveni za crkvene obrede, taj se odnos mijenja, a smrću posljednjeg popa glagoljaša u Draguču, Andreje Matkovića, „umire“ i uporaba glagoljice u Draguču (Vlahov 2015: 56).

¹² <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=62251>.

¹³ U sljedećem poglavlju nalaze se tekstološki obrasci s podacima koji su zastupljeni u zapisima.

U knjizi D. Vlahova navedeni su i svećenici koji su bilježili krštene i vjenčane ili su pak samo spomenuti u zapisima: Matej Petrović, Marko Maroić, Juraj Kokorić, Luka de Ermaniš, Ivan Lešnik, Andreja Matković, Juri Grabar, Bartul Stanić, Matej Benac, Mate Brajan, Juri Fabijančić, Jerolim Grgorović, Mate Juretić, Mihel Kaligar, pre Marković, Vid Orlić, Jakov Pećarić, Petar Pengar, Ivan Perčina, Mate Pernačić i Blaž Škrl.

Knjiga D. Vlahova sadrži još i transliterirane rukopise dragučkih matica te preslike glagoljskih rukopisa. Na samome kraju knjige nalazi se i popis imena i prezimena. U nastavku se nalazi preslika jedne stranice matične knjige krštenih.

Slika 3. Preslika stranice matične knjige krštenih (preuzeto iz Vlahov 2015: 160).

7 Analiza jezičnih elemenata glagoljskih matica rođenih i vjenčanih iz Draguća

Jezik dragućkih matica značajan je izvor dijakronijskoj dijalektologiji. Riječ je o rukopisima različitih svećenika, no ti nam zapisi mnogo toga otkrivaju o tadašnjim govorima Draguća i okolice, kao i o mjesnim govorima svećenika koji su službovali u Draguću.

Osim hrvatskih dijelova pisanih glagoljicom, u rukopisima se nalaze i dijelovi pisani latinicom, i to na latinskom i talijanskom jeziku, no oni nisu relevantni za ovaj diplomski rad. D. Vlahov napominje da su svi popovi koji su pisali hrvatskim jezikom i glagoljicom koristili kurzivno pismo te da se njihovi zapisi razlikuju samo po individualnosti pisanja, iako su svi popovi bili čakavci (Vlahov 2015: 53). Ponegdje se javljaju i neke riječi iz crkvenoslavenskoga jezika (Vlahov 2015: 53).

7.1 Grafija

Zapisi su u dragućkim matičnim knjigama pisani kurzivnom kancelarijskom glagoljicom. Kurzivna je glagoljica nastala i bila u uporabi od sredine 16. do kraja 19. stoljeća. Nastala je za potrebe tekstova „niže“ funkcije, a karakteriziraju je povezivanje slova, nagib slova udesno i izrazita individualnost rukopisa¹⁴. Taj se tip glagoljice koristio za pisanje pravnih tekstova, notarskih protokola i isprava te crkvenih matica, a toj kategoriji pripadaju i analizirane dragućke matične knjige. Budući da su transliterirani glagoljski rukopisi preuzeti iz knjige Dražena Vlahova, ostale su napomene vezane uz grafiju navedene u poglavlju *Metodologija*.

¹⁴ <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=22160>.

7.2 Fonološke značajke

7.2.1 Refleks jata

Jat je do starohrvatskoga razdoblja (Lukežić 2012: 49) imao široku artikulaciju u rasponu *a – e – i*. Njegova se artikulacija potom sužava na *e – i*. Buzetski je dijalekt specifičan zbog toga što je naglašeni ZJsl. **ę* ostao neizmijenjen (Lukežić 2012: 172). Dok se u govorima zapadnoga dijela dijalekta javljaju ostvaraji *e* i *y*, ovisno o tome je li jat naglašen ili nenaglašen, u istočnome dijelu dijalekta ostvaraj *e* javlja se samo kada je jat kratak i naglašen, ostvaraj *i* javlja se kada je jat dug *i* naglašen, a *y* kada je jat nenaglašen (Lukežić 2012: 172). J. Lisac za refleks jata u buzetskome dijalektu također razlikuje zapadni i istočni dio dijalekta: u zapadnome dijelu naglašeni se jat ostvaruje kao zatvoreno *e*, dok se u nenaglašenu položaju ostvaruje kao otvoreno *i* (Lisac 2009: 36). Za istočni dio dijalekta J. Lisac napominje da se kratko naglašeni jat reflektira kao zatvoreno *e*, dugo naglašeni jat kao *i*, a u nenaglašenu se položaju jat ostvaruje kao otvoreno *i* (Lisac 2009: 36). Jat je u buzetskom dijalektu proučavala i Janneke Kalsbeek koja je došla do zaključka da je stari jat postao zatvoreniji te se našao u sustavu između *e* i *i* (Kalsbeek 1989: 129).

Milan Mihaljević navodi da se grafem jat na početku riječi i iza znakova za samoglasnike čitao kao *ja*, a na drugim je položajima zastupao praslavenski jat (Mihaljević 2009: 298). Jat se u glagoljskim tekstovima često zamjenjivao slovima *e* i *i*, pa su neki istraživači bili skloni mišljenju da jat nije imao status posebnog fonema, a bilježenje posebnoga znaka za jat objašnjavali su čuvanjem tradicije (Mihaljević 2009: 299). S druge strane, većina istraživača ipak smatra da je jat imao status posebnog fonema te da su obrazovani pisari razumjeli i prepoznavali razliku između jata i etimoloških *e* i *i* (Mihaljević 2009: 299).

Refleks jata u analiziranim se rukopisima svakojako ostvaruje te se primjećuju određene razlike. Valja ponovno napomenuti da je jedan od vjerojatnih uzroka različitih ostvaraja jata i činjenica da rukopisi nisu djelo jednog autora (svećenika), već je riječ o čak šesnaest autora. Iz toga razloga, zanimljivo je promatrati i kako su različiti svećenici namjerno ili nenamjerno ubacivali elemente iz svojih mjesnih govora u rukopise.

U analiziranom se tekstu grafemom *ê* nži sekvencija *ja*. Takav se grafijski ostvaraj pojavljuje u vlastitim imenima, u nominativu zamjenice *ja* i u konstrukcijama s *-ja-*: *maê, ê pop Andreê Matković* (f. 36v, 147), *□dreičića, hćeri Jurê Krivičića* (f. 33r, 140), *Fabiêncić* (f. 3r, 89), *hći □četa Ivanića* (f. 36v, 147), *ê pop Matei Petrović* (f. 30v, 135), *po urdini S(vetog) kunciliê* (f. 30r, 134), *Andreê Matković* (f. 19r, 121), *maê be učinjen* (f. 33v, 140). Potvrđen je i primjer u kojem se *ê* čita *j*, i to u nominativu zamjenice *ja*: *krstih êa pop Erolim* (f. 1r, 85). U primjeru *ê pop Jurai Kokorić učinih s(ve)ti matermonii po ordine S(vetog) kunciliê Vidu Miklaščiću i Elene, hćere župana Andreê Kurelića* (f. 30r, 134) u riječi *Andreê* jat se možda čita *je*, ako pretpostavimo da je u nominativu ime glasilo *Andreja* (kao i pop *Andreja Matković*). U primjeru *k(r)ščen bê sin Mihela Krivičića i nega ženê Martine (...)* *bê kum Petar Svetina, a kuma bê Luce* (f. 7v, 98) jat se pojavljuje u aoristu trećega lica jednine glagola *biti*, no u tome je primjeru opet imao samo status grafema. Zanimljiv je primjer riječi *ženê* jer se u ovome slučaju jat pojavljuje na mjestu gdje bismo ga mogli i očekivati. Naime, u dativu jednine nepalatalne deklinacije imenica ženskoga roda stajao je nastavak *-ê*. Moguće je da je u navedenom primjeru jat imao i fonološku vrijednost te da je označavao ikavski, odnosno ekavski refleks. Ipak, budući da se radi o jedinome primjeru, jat je u dragućkim knjigama vjerojatno imao samo status grafema.

U analiziranom se glagoljskom tekstu javljaju ikavski i ekavski refleksi jata, a u nastavku slijedi tablica s primjerima. S obzirom na to u kojem se morfemu javljaju, podijelila sam potvrđene lekseme u analiziranom tekstu u kojima je jat na one koji se javljaju u leksičkim korijenskim morfemima i one u gramatičkim morfemima.

refleks jata	leksički morfem	gramatički morfem
ekavski refleks jata	<p>meseca pervara (f. 2v, 88), meseca ijuna (f. 30v, 135), meseca novembra (f. 29r, 133), meseca aprila (f. 9v, 101), meseca envara (f. 6r, 94), nevesta (f. 1r, 85), na svedočastvo (f. 2r, 87), u dan leta (f. 22v, 129), meseca oktobra (f. 29r, 133); pred svedoki (f. 29r, 133); od ovde do mesta Draguča (f. 29r, 133); biše svedoci (f. 30r, 134); nista imela niedan pidiment (f. 30r, 134); nedele v crikvi (f. 30r, 134); kako koncili zapoveda (f. 35v, 144).</p>	<p>kršćen be po mne pope (f. 2r, 86), po mene popu (f. 3r, 89), po mane popu (f. 3r, 89), po mne pope Matei Benci (f. 11r, 104), učinjen u blude (f. 14r, 110), kapelan Draguče (f. 18r, 119), po ordine (f. 30r, 134), nedele (f. 30r, 134), f(!) crekve S(vetoga) Križa v Draguče (f. 30r, 135), po mene pope Juri Fabiënčići (f. 34r, 142), uči(ni)h s(veti) matarmonii(!) Petru i Margarite (f. 30r, 135), učinih s(veti) matarmonii(!) po ordine S(vetoga) kuncilija Luke Stankoviću i Anice (f. 30r, 135).</p>
ikavski refleks jata	<p>miseca aprila (f. 6r, 93), miseca novembra (f. 6r, 94),</p>	<p>po ordini (f. 32r, 137), po imeni (f. 8r, 98), dobrih ludi (f. 30r,</p>

	<p>miseca maê (f. 6v, 95), miseca marča (f. 7v, 97), miseca sektembra (f. 7v, 97), na svidočastvo (f. 30v, 136), od ditinstva (f. 30r, 134); va to vrime v Dra(gu)ći (f. 30v, 136),</p>	<p>134); po ordini (f. 30r, 134); nega ženi (f. 30v, 136), v crikvi v Dragući (f. 30r, 134), stoeći ona u Dragući (f. 30r, 134), učinih s(ve)ti matrimoni Peretu i Katarini (f. 36v, 148), učinih matrimoni Blažu i Orsi (f. 30r, 135).</p>
--	---	--

Tablica 1. Primjeri ostvaraja jata u korijanskim i gramatičkim morfemima.

U dragučkim matičnim knjigama javljaju se različiti ostvaraji jata u leksičkim i gramatičkim morfemima. U jednome se slučaju refleks jata javlja i u tvorbenom morfemu: od *ovde* do mesta *Draguća* (f. 29r, 133). Zamijećene su individualne razlike u ostvaraju jata kod pojedinog svećenika, međutim rijetki su od njih dosljedni u uporabi jata. Kod nekih se ikavski refleks jata javlja samo u gramatičkim morfemima, dok se u leksičkim morfemima pojavljuje ekavski refleks jata, a neki od njih nisu dosljedni čak ni u istim leksemima pa primjerice pop Matej Petrović koristi i *misec* i *mesec* u svibnju 1594. godine (f. 31r, 136). U zapisima popa Marka Maroića uglavnom nalazimo dosljedan ikavski refleks jata pa se kod njega pojavljuju oblici *misec*, *svidočastvo*, *po ordini*, *v Dragući*, *va to vrime*, *v crikvi*. U zapisima ostalih svećenika u leksičkim morfemima uglavnom dominira ekavski refleks jata, dok u gramatičkim morfemima dominira ikavski refleks. Budući da nema pravila po kojem se ostvaruje ekavski, odnosno ikavski refleks, ne možemo govoriti o ikavsko-ekavskom refleksu jer se taj ostvaraj javlja prema pravilu Jakubinskog i Meyera¹⁵.

¹⁵ Više u: Lisac, J. (2002). GLASOVI SREDNJOČAKAVSKOGA DIJALEKTA. Čakavska rič, XXX (1-2), 79-90.

7.2.2 Refleks prednjeg nazala

Prednji se nazal razvio iz praslavenskog *en i *in pred suglasnikom (Lukežić 2012: 32). Kasnije prednji nazal uglavnom prelazi u *e*, iako u čakavskom narječju postoji i mogućnost da iza palatalih *j*, *č* i *ž* prijede i u *a* (Lukežić 2012: 131). Taj je prijelaz *e* > *a* vrlo star, a danas je karakterističan za čakavsko narječje te se smatra alijetetnom značajkom čakavskoga narječja (Lukežić 2012: 131). U analiziranim glagoljskim rukopisima nalazimo lekseme u kojima se nekadašnji prednji nazal ostvario kao *e*: *ne ma(te)re ime jest Orsa* (f. 3v, 90), *ime negovo e Grgur* (f. 2v, 88), *s(ve)ti matrimoni* (f. 35r, 144), *po ordinu S(vetoga) konciliê* (f. 29r, 134), *va to vrime* (f. 30v, 136).

Primjeri za prijelaz *e* > *a* nisu pronađeni, no to ne znači da ih u ondašnjemu govoru Draguća nije bilo. Riječ je o rijetkim leksemima, stoga ne čudi što ih u maticama krštenih i vjenčanih nije bilo. Te lekseme i po njihovoj semantici ne očekujemo u matičnim knjigama. Ipak, primjeri kao što su *jačmik*, *zajik* i *j□tra* potvrđeni su u današnjem govoru Kontića, sela nedaleko od Draguća, pa možemo pretpostaviti da su i tada postojali (Ribarić 2016: 21).

7.2.3 Refleks stražnjeg nazala

Nekadašnji je stražnji nazal, kao i prednji, tijekom jezičnoga razvoja izgubio svoju nazalnost. Tijekom općeslavenskoga razdoblja njegova se artikulacija kretala

u zoni *a, *o, *u pa se on kasnije i reflektirao kao *u*, *o* ili *a*. U većini se govora ostvario kao *u*, u dijelu govora sjevernočakavskog dijalekta ostvario se kao *o*, dok se u buzetskom dijalektu ostvario kao *a* (Lukežić 2012: 134). Riječ je tek o nekolicini primjera:

q > u:

- I jd. (<*ojq): *meju sobu* (f. 30r, 134), z *Pericu* (f. 30r, 134), z *Orsu* (f. 29r, 134), z *Jelenu* (f. 30r, 134),
- A jd. (<*q): *na priču* (f. 33v, 141),
- prez. 3. l. mn (<*sq̄t̄b): *klicani su* (f. 30r, 135);

q > o:

- I jd. (<*ojq): z *Markulo* (f. 30v, 136).

Budući da je spomenuto da se u buzetskom dijalektu stražnji nazal reflektira kao *a*, očekivano je barem nekoliko primjera koji to potvrđuju. Ipak, u dragućkim matičnim knjigama nije pronađen nijedan primjer koji to potvrđuje. U tekstu Šimuna Grebla stražnji se nazal reflektirao kao *u* u većini slučajeva, s tek ponekim ostvarajem kao *o* (Zubčić 2010: 638). S. Zubčić ističe da je razlog tomu vjerojatno činjenica da je prijelaz stražnjega nazala u *u* tada bio norma koju su obrazovani pisari prihvaćali i koristili u svojim zapisima, no to ne smatra autohtonim refleksom u buzetskom dijalektu (Zubčić 2010: 638). J. Lisac spominje da je književni jezik upućivao na bogatstvo hrvatskih govora, pa smatra da su se neka obilježja književnoga jezika prihvaćala relativno lako, posebice ona koje su se pojavljivala u crkvenim i drugim uglednim djelima (Lisac 2011: 73).

7.2.4 Čakavska jaka vokalnost

Vokalizacija poluglasa u slabu položaju jedna je od alijetetnih značajki za čakavsko narječje te se i danas pojavljuje u čakavskim govorima (Lisac 2009: 17). Budući da su glagoljski rukopisi nastali na čakavskom terenu i djelo su čakavskih autora, javlja se mnogo čakavskih alijetetnih značajki, a jedna od njih je i nepreventivna vokalizacija poluglasa u slabu položaju. Poluglasovi jor i jer su se nakon ukidanja zakona otvorenih slogova reducirali ili vokalizirali, ovisno o položaju. Navedene su se promjene provodile od 10. do 12. stoljeća, a na čakavskom su terenu rezultirale jačom tendencijom vokalizacije poluglasova u slabu položaju (Moguš 1977: 20). Ta se pojava potvrđuje u primjerima: *va to vrime* (f. 30v, 136), *kade êst p(o)p Marko Maroić* (f. 30v, 135), *be kršćen po mane* (f. 3r, 89), *be karščena po mane pope* (f. 4r, 91). U tekstu se javlja i oblik u kojem je došlo do redukcije poluglasa: *po mne pope Matei Benci, skrbnike humskem* (f. 11r, 104), te oblik *mene* koji je nastao poopćenjem osnove naglašenoga oblika iz genitiva i akuzativa jednine i preuzimanjem osnove *men-*: *po mene popu Ivanu Lešniku* (f. 3r, 89).

U dragučkim matičnim knjigama pojavljuje se i upitno-odnosna zamjenica *ča*, samo u jednome primjeru, međutim valja i nju spomenuti: *v crikvi stolnoii ča e v Svetom Križi v Draguci* (f. 30r, 134). Budući da se danas u Draguču koristi upitno-odnosna zamjenica *kaj*, ovo je prilično važna potvrda da je u ono vrijeme u uporabi bila zamjenica *ča*, što je potencijalan dokaz da je zamjenica *kaj* u buzetski dijalekt ušla kasnije sa slovenskim utjecajem¹⁶.

Osim vokalizacije poluglasa u slabu položaju, čakavsku jaku vokalnost potvrđuju i primjeri slogotvornih *r* i *l*. Naime, slogotvorni *r* u praslavenskom je

¹⁶ Budući da ne možemo odrediti podrijetlo većine svećenika, možemo samo pretpostaviti da je svećenik pisao zapise tako da ih tadašnji Dragučani mogu razumjeti, što bi značilo da je uporaba upitno-odnosne zamjenice *ča* u Draguču tada bila uobičajena.

jeziku s popratnim vokalima tvorio diftonge koji su ukidanjem već spomenutog zakona otvorenih slogova uklonjeni iz sustava (Moguš 1977: 32). Međutim, u čakavskom je narječju i dalje postojala tendencija dodavanja prizvuka slogotvornom *r*, stoga se i u današnjim govorima javljaju ostvaraji slogotvornog *r* poput *ar*, *er* ili *or* (Moguš 1977: 32).

Navedeni se ostvaraji javljaju i u glagoljskim rukopisima. Slogotvorni *r* uglavnom se javlja samostalno, kao u primjerima: *Mrčenegla*, *Grgur* (f. 2v, 88), *Grgorović* (f. 3r, 89), *e kršćen* (f. 3r, 89), *prvi be kršćen* (f. 12r, 106), *krstih ê pop Matei Petrović* (f. 6v, 95), *miseca prvara* (f. 6v, 95).

Slogotvorni *r* ostvaruje se i u sekvencijama *er*: *pervar* (f. 19r, 122), *Merčeniga* (f. 31r, 136), *Merčenegla* (f. 34r, 142), *Gergorović* (f. 16r, 115), *Geržinić* (115), *pervi be keršćen* (f. 13v, 109), *kerstih ê pop Juri Fabiënčić* (f. 13r, 108), *kerstih ê pop Juri Grabar* (f. 15v, 114), *oke(r)stih* (f. 18r, 120), *okerestih(!)* (f. 19r, 121), *be keršćen* (f. 3r, 89) i *ar*: *Marčenega* (f. 7r, 96), *Marčenegla* (f. 36r, 146), *hći Garžeta Gargorovica(!)* (f. 4r, 91), *be karšćena Kat(a)rina* (f. 4r, 91), *bi karšćen Mihovil* (f. 4r, 91), *karstijan* (f. 30r, 134).

Slogotvorni *l* po općehrvatskoj se jednadžbi izjednačio s refleksom stražnjega nazala (Moguš 2010: 56). N. Vivoda donosi primjere iz govora Račica u kojem je slogotvorni *l* prešao u *u* te zaključuje da se u govoru Račica taj glas ostvaruje kao *u* (Vivoda 2005: 143). Isti je ostvaraj potvrđen i u dragučkim matičnim knjigama: *po mne pope Matei Benci, skrbnike humskem* (f. 11r, 104), *Jure Glogovac iz Huma* (f. 32v, 138), *iz Buzećine(!)*, *iz Buzešćine* (f. 36r, 146). Što se tiče ostalih ostvaraja slogotvornog *l*, pronađen je i primjer s popratnim vokalom: *iz Bulzeta* (f. 13v, 109), te primjer u kojem se slogotvorni *l* ostvaruje kao *o*: *iz Bozeta(!)* (f. 36r, 146). Da se radi o neobičnu i neočekivanu obliku, vidi se iz uskličnika koji je naveo D. Vlahov.

7.2.5 Stare skupine *dj i *skj/stj

Praslavenska je skupina *dj u čakavskom prešla u *j*, a Josip Lisac tu značajku navodi kao jednu od osnovnih značajki čakavskoga narječja (Lisac 2009: 17). U svojoj knjizi *Hrvatska dijalektologija 2 : čakavsko narječje* u poglavlju o buzetskom dijalektu, on ističe da je u buzetskim govorima praslavensko *t'*, *d'* dalo *t'* odnosno *j* (Lisac 2009: 37). Navodi i primjere koji se javljaju u buzetskim govorima (*mlaja*, *rojen*).

U analiziranim rukopisima skupina *dj ostvaruje se kao *j* u svim pronađenim primjerima: *rojenoga od Margarete Cizićevice*¹⁷ (f. 20r, 124), *meju sobu* (f. 30r, 134). Navedeni primjeri i danas se pronalaze u buzetskim govorima te se podudaraju s očekivanim ostvarajima za čakavsko narječje koje navode R. Matasović i J. Lisac.

Skupina *šč* nastala je od nekadašnjih skupina *skj i *stj (Moguš 1977: 83). Šćakavizam je karakterističan za čakavsko narječje te ga pronalazimo u gotovo svim dijalektima čakavskoga narječja (Lisac 2009: 17). U rukopisu nalazimo mnogo primjera u kojima se javlja skupina *šč*: *krščén* (f. 2r, 86; f. 3r, 89; f. 3v, 90, f. 5v, 93, f. 6v, 95; f. 8v, 99); *kerščena* (f. 3r, 89), *krščena* (f. 3v, 92), *kreščena* (f. 3v, 91), *karščena* (f. 4r, 91), *karščén* (f. 3r, 91), *krščén* (f.8v, 100), *krščena* (f. 9r, f. 9v, 101), *kerščén* (f. 3r, 89; f. 4r, 91; f. 13v, 109), *z dopušćenjem* (f. 22r, 129); *iz Bužeščine* (f. 3r, 89; f. 35r, 145; f. 36r, 146). U svim pronađenim primjerima pojavljuje se

¹⁷ Ovaj se zapis razlikuje od ostalih jer je riječ o izvanbračnome djetetu Margarete Cizićevice. Krštenje je obavio i zapisao pop Mate Brajan iz Roča. Zapis sadrži i podatke oca – prema priči majke Margarete Cizićevice, otac djeteta je Zvane Kernel. Krštenje nezakonite djece u matičnim su knjigama popovi zapisivali s napomenom: *učinen u blude*, *učinen u lubodeistvu* i sl. (Vlahov 2015: 45).

skupina *šč* koja je karakteristična za čakavsko narječje, a koja se i danas ostvaruje u buzetskom dijalektu.

7.2.6 Status prijedloga i prefiksa *v*

Prijedlog i prefiks *v* potječu od nekadašnjeg **vь*, odnosno **vь-* (Lukežić 2012: 86). Nakon utrnuća poluglasa u slabu položaju dolazi do različitih ostvaraja spomenutog prijedloga i prefiksa – u nekima se poluglas vokalizirao, u nekima se reducirao, a ponegdje je *v* prešao samoglasnik *u* (Lukežić 2012: 100, 101).

Prijedlog *v* ostvaruje se kao *v* u primjerima: *v crekvi v Dragučí* (f. 30v, 136), *v S(ve)tim Križe v Dragučí* (f. 29r, 133), *f(!) crekve S(vetoga) Križa v Dragučé* (f. 30r, 134), *f crekvi stolnoi f Svetoga Križa v Dragučé* (f. 30r, 135), *f crekve Svetoga Križa v Dragučé* (f. 30r, 135). Vidljivo je da se u pojedinim primjerima *v* zamjenjuje fonemom *f*, a do zamjene dolazi u slučaju kada se *v* nalazi ispred riječi koja počinje fonemima *c* i *s*. I. Lukežić spominje tu pojavu te navodi da *lik f (a ponegdje i h) prethodi bezvučnim šumnicima i nekim sonantima* (Lukežić 2012: 102). Do iste pojave dolazi i u jednome primjeru kod prefiksa *v-*.

Moguć je i ostvaraj *u* kao u primjerima: *u dan kako zgora* (f. 18v, 120), *u Dragučí* (f. 29r, 133; f. 30r, 134). I. Lukežić za taj ostvaraj u buzetskim govorima kaže da je *sonant *v na početku fonetske cjeline artikulacijski prešao u samoglasnik u* (Lukežić 2012: 101).

U poglavlju o čakavskoj jakoj vokalnosti već je spomenut ostvaraj *va* koji je pronađen u dragučkim matičnim knjigama: *va to vrime* (f. 30v, 136). V. Štefanić je među jezičnim značajkama dragučkoga Protokola spomenuo da u nekim slučajevima dolazi i do redukcije prijedloga, a taj se primjer našao i u dragučkim

matičnim knjigama: *kapelan Draguče* (f. 18r, 120). Riječ je o besprijedložnom lokativu.

Što se tiče prefiksa *v-*, on je zamijećen u primjerima: *vze hćer pokoinega Ivana Matkovića* (f. 2r, 87.), *pre fsakoga(!) kontradiciona* (f. 30r, 135).

7.2.7 Finalni -l

Finalni se *-l* u kategoriji glagolskoga pridjeva radnog u čakavskome narječju mogao reducirati, zamijeniti s *a*, a mogao je ostati i neizmijenjen. Vjekoslav Štefanić zamijetio je da se u glagoljskom notarskom protokolu Andreje Matkovića pojavljuju primjeri sa zadržanim finalnim *-l*, ali i primjeri u kojima je finalni *-l* prešao u *v*¹⁸.

U dragučkim je matičnim knjigama pronađena tek jedna potvrda finalnoga slogovnoga *-l*: *nega botr ijest bil Mihel Blažinčić* (f. 3v, 90). Riječ je o neizmijenjenom finalnom *-l* koji se, prema jezičnim značajkama koje je V. Štefanić primijetio u Protokolu Andreje Matkovića, moglo i očekivati.

7.2.8 Izostanak zamjene *m > n*

Iščitavajući i ekscerpirajući materijal, teško je ne zamijetiti da se dočeto *m* ne zamjenjuje s *n*. Riječ je o pojavi koja je danas naveliko raširena i prisutna je u većini čakavskih govora i dalmatinskim štokavskim govorima, no u starijim se

¹⁸ Više u poglavlju *Dosadašnje spoznaje o jeziku na Bužeštini u 16. i 17. stoljeću*.

tekstovima rijetko javlja¹⁹ (Moguš 1977: 80). Iva Lukežić smatra da je riječ o pojavi koja je zahvatila relacijske morfeme te kaže da je to *alofonska realizacija koja se svodi na neutralizaciju usnene prepreke pri izgovoru glasa m i zadržavanje glasa n* (Lukežić 1998: 88). Zbog toga dolazi do izjednačavanja *m* s *n*, no samo u onim oblicima u kojima zamjenom *m* s *n* ne bi došlo do promjene značenja (Lukežić 1998: 88).

Budući da se radi o tekstu pisanom od sredine 16. stoljeća do sredine 17. stoljeća, možemo pretpostaviti da bi se poneka zamjena mogla naći u tekstu, no nije pronađen nijedan primjer sa zamjenom dočetnog *m* u *n*.

7.2.9 Sibilizacija

U primjeru *pred svedoki* (f. 29r, 133) primjećuje se da se sibilizacija ne provodi, što je slučaj i u današnjim govorima na Bužeštini. Zanimljivo je da se u rukopisima pojavljuje i primjer *biše svedoci* (...) i *druzih dobrih karstijan i pročaé* (f. 30r, 134). Sibilizacija se u ovome slučaju provodi i u primjeru *svedoci* i u leksemu *druzih*. Moguš navodi primjer Lucićevih stihova u kojima se javljaju primjeri poput *od tancih obrvih* ili *prsti joj ravni, prosti / Obli, duzi, tanci bili* (Moguš 2010: 78). U navedenim primjerima dolazi do sibilizacije, ali Moguš napominje da takvi primjeri danas jednostavno nisu mogući (Moguš 2010: 78).

7.2.10 Fonološke neutralizacije

V. Štefanić i S. Zubčić u tekstovima Andreje Matkovića i Šimuna Grebla primjećuju fonološke neutralizacije *o > u* te *u > o* (Zubčić 2010: 641, Štefanić 1952: 108). Ta se pojava zamjećuje i u suvremenim bužetskim govorima: u govoru Račica

¹⁹ Moguš navodi da se u dokumentima starijim od 16. stoljeća ta pojava rijetko javlja, a kasnije postaje česta (Moguš 1977: 80).

fonem *u* pojavljuje se na mjestu dugoga *o* (Šimunović 1970: 40). S. Zubčić primijetila je da se fonem *o* prije i poslije naglašenoga sloga prelazi u *u*, a posebice je to naglašeno u govorima Roča i Huma (Zubčić 2010: 642).

U dragućkim matičnim knjigama do fonološke neutralizacije dolazi u sljedećim primjerima: *kum Mavar Kuvač(!)* (f. 13r, 108), *stvorena na lubodeisvu* (f. 10v, 103), *stvorena na lubudeistvo* (f. 14v, 111), *žena Grgura iz Umovščice(?)*²⁰ (f. 8v, 100). U prvome primjeru fonološka se neutralizacija javlja u prezimenu *Kovač* gdje *o* prelazi u *u* pa prezime glasi *Kuvač*. Sljedeća dva primjera dokazuju da ne postoji sustavna promjena *o > u* jer u prvome primjeru ne dolazi do neutralizacije, dok u drugome dolazi. Posljednji primjer odnosi se na naziv sela koji danas glasi *Omoščice*.

7.3 Morfološke značajke

7.3.1 Imenice

²⁰ U odnosu na suvremen naziv sela *Omoščice*.

Ishodišni su sustav činile glavne deklinacije imenica svih triju rodova te sporedne deklinacije za određeni rod (Lukežić 2015: 19). Za muški su i srednji rod potvrđene glavne deklinacije za o-osnovu i jo-osnovu, a za ženski rod potvrđene su glavne deklinacije za a-osnovu i ja-osnovu (Lukežić 2015: 19). Osim navedenih, postojalo je još devet sporednih deklinacija. U starohrvatskom razdoblju dolazi do bitnih promjena za morfologiju imenica: tijekom starijeg starohrvatskog podrazdoblja (od 9. do kraja 11. stoljeća) dolazi do gubljenja sporednih deklinacija, a u mlađem podrazdoblju dolazi do ukidanja dvojine i brisanju razlika između palatalnih i nepalatalnih deklinacija (Lukežić 2015: 20). Ukidanje dvojine proces je koji je trajao do sredine srednjojezičnoga razdoblja. U srednjojezičnom razdoblju definiraju se i tri deklinacije koje postoje i danas: a-vrsta, e-vrsta i i-vrsta.

U nastavku slijede tablice s pronađenim primjerima imenica svih triju rodova i objašnjenja za svaku od njih. Napominjem da donosim primjere i objašnjenja samo za one padeže koji su specifični i relevantni za ovaj rad te u kojima pronalazimo važne jezične značajke.

7.3.1.1 Imenice ženskoga roda

Za imenice ženskoga roda izdvojeno je i objašnjeno nekoliko padeža: genitiv, dativ, akuzativ, lokativ i instrumental. U prvome dijelu poglavlja bit će analizirane imenice ženskoga roda glavne deklinacije, a u drugome će dijelu biti objašnjene imenice sporedne r-deklinacije *mati* i *kći* koje su u dragućkim matičnim knjigama vrlo frekventne.

Dativ jednine imenica ženskoga roda

U staroslavenskom jeziku gramatički morfem za dativ jednine imenica ženskoga roda nepalatalne deklinacije glasio je *-ê* (Damjanović 2005: 80). U

analiziranim se glagoljskim rukopisima prema tome ostvaruju dva nastavka *-e* i *-i*. Prevladava gramatički morfem *-i*, dok se *-e* javlja tek u nekolicini slučajeva.

Ivana	učinih s(ve)ti matrimoni Mihelu i Ivani	f. 35r, 144
Martina	učinih s(ve)ti matrimoni Petru i Martini	f. 35v, 145
Elena	ê pop Jurai Kokorić učinih s(veti) matermonii po ordine S(vetog) kunciliê Vidu Miklafčiču i Elene , hćere župana Andreê Kurelića.	f. 30r, 134
Luca	ê pop Jurai Kokorić učinih s(veti) matermonii po ordine S(vetog) kuncilija Vorihu i Luce , hćere p(okoineg)a Jakova Pisarića.	f. 30r, 134
Margarita	ê pop Jurai Kokorić učinih s(veti) matarmonii(!) Petru Pisariću i Margarite .	f. 30r, 135
Anica	učinih s(veti) matarmonii(!) Luke Stankoviću i Anice , hćere epca(?) Petra Kurelića.	f. 30r, 135
Lucija	be učinjen matrimoni Matetu Matkoviću i Lucii , hćeri Mihela Petrovića.	f. 32v, 139

Tablica 2. Primjeri imenica u dativu jednine ženskoga roda.

Sinkretizam akuzativa i genitiva jednine imenica ženskoga roda

-e	Martina	krstih Martine , hćere Toneta Škrenca	f. 21v, 127
	Gašparina	krstih Gašparine , hćere Barića	f. 2v, 87
	Ivana	krstih ê pop Matei hćere G(.....) Grgorovića, Ivane	f. 1r, 85
-u	Ivana	krstih Ivanu , hćere Ivana Opatića	f. 16r, 114
	Gašpera	okerestih Gašperu , hćer Jurice Škurêncu	f. 19r, 121
	Martina	oke(r)stih Martinu , hćer Jurice Krivičiću i nega žene Katarini	f. 18r, 120

Tablica 3. Primjeri imenica u akuzativu jednine ženskoga roda.

U analiziranim je rukopisima pronađeno mnogo primjera ujednačavanja akuzativa i genitiva jednine imenica ženskoga roda (vidi tablicu). Riječ je o pojavi koju spominje Nataša Vivoda u svojoj knjizi *Buzetski govori* u kojoj navodi da je u nekim buzetskim govorima važno razlikovati kategoriju živosti i neživosti u imenicama ženskoga roda – u kategoriji živog izjednačili su se akuzativ i genitiv, dok su se u kategoriji neživog izjednačili akuzativ i nominativ (Vivoda 2005: 48). N. Vivoda napominje da je do pojave vjerojatno došlo zbog analogije s imenicama muškoga roda (Vivoda 2005: 48). Pojavu izjednačavanja akuzativa i genitiva za kategoriju živoga spominje i S. Zubčić koja također zaključuje da je riječ o tendenciji da se deklinacija imenica ženskoga roda povede za deklinacijom imenica muškoga roda (Zubčić 2010: 637).

V. Štefanić nije zabilježio izjednačavanje akuzativa i genitiva imenica ženskoga roda, no dotaknuo se izjednačavanja nominativa i akuzativa imenica ženskoga roda koje se javlja u kategoriji neživog. U Matkovićevu Protokolu Štefanić pronalazi nastavak *-a* u akuzativu jednine imenica ženskoga roda, no napominje da se češće ostvaruju *-o* i *-u* (Štefanić 1952: 111). U Štefanićevu su radu navedeni primjeri poput *pušćam niva*, *pušćam hiša* (Štefanić 1952: 111).

U akuzativu imenica ženskoga roda javlja se i nastavak *-u*, koji se i danas koristi u većini sustava hrvatskoga jezika. Nastavak *-u* podrijetlom je od stražnjeg nazala koji se u većini sustava hrvatskog jezika ostvaruje kao *u*, a ponegdje se ostvaruje kao *o* (Damjanović 2005: 80).

U dragučkim matičnim knjigama prevladava nastavak *-e*, dok se nastavak *-u* javlja kod popova Andreje Matkovića (nekoliko primjera), Mateja Pernačića (dosljedno), Mate Brajana i Ivana Lešnika (nekoliko primjera). Valja napomenuti da je nastavak *-u* koji se javlja u akuzativu jednine zapisan kurzivom.

Lokativ jednine imenica ženskoga roda

U lokativu jednine ženskoga roda javljaju se isti nastavci kao i u dativu jer su u staroslavenskom jeziku dativ i lokativ jednine imenica ženskoga roda imali isti gramatički morfem *-ê* (Damjanović 2005: 80). U analiziranim su glagoljskim rukopisima dakle potvrđeni nastavci *-e* i *-i*. Potvrđeni su nastavci podjednako zastupljeni.

crekva	kerstih v crekve v Dragučí	f. 20r, 124
crekva	nedele f crekvi stolnoi	f. 30r, 135
crikva	nedele v crikvi stolnoii	f. 30r, 134

crekva	f(!) crekve S(vetoga) Križa	f. 30v, 135
--------	------------------------------------	-------------

Tablica 4. Primjeri imenica u lokativu jednine ženskoga roda.

Instrumental jednine imenica ženskoga roda

U instrumentalu imenica ženskoga roda javljaju se nastavci *-o* i *-u*, koji su nastali kontrakcijom od nekadašnjeg /oiq/ (Damjanović 2005: 80). Prvi su primjeri s nastavkom *-u* zabilježeni na Bašćanskoj ploči, a radi se o primjerima s *bratiju svojeju devetij* i s *svetuju Luciju* (Lukežić 2015: 71). U analiziranom rukopisu potvrđeni su primjeri z *Markulo*, s *Pericu*, z *Orsu*.

Perica	êst p(o)p Marko Maroić učinih matermonii Erolimu Blažinčiću s Pericu	f. 30v, 135
Orsa	ê pop Marko Maroić učinih matermonii Martinu z Orsu	f. 29r, 134
Markula	plovan buzecki pre Luka de Ermaniš i vikar foraniš učini s(veti) matermoni Šimunu Krivičiću z Markulo	f. 30v, 136

Tablica 5. Primjeri imenica u instrumentalu jednine ženskoga roda.

Genitiv množine imenica ženskoga roda

U genitivu množine imenica ženskoga roda javlja se ništični nastavak, a riječ je o gramatičkom morfemu za genitiv koji je nastao redukcijom poluglasa u slabu položaju (Damjanović 2005: 80). I. Lukežić spominje da se u bužetskom dijalektu u genitivu množine imenica e-vrste javlja upravo taj nastavak (Lukežić 2015: 127).

Dakle, ništični je nastavak očekivan i potvrđen u genitivu množine imenica ženskoga roda.

Račice	Kuma Katarina, hći Jurja Pinezića z Račic.	f. 6r, 94
Pagubice	Učinih ê pop Andreê Matković s(ve)ti matrimoni Matetu Matkoviću iz Pagubic	f. 34v, 143

Tablica 6. Primjeri imenica u genitivu množine ženskoga roda.

Instrumental množine imenica ženskoga roda

U instrumentalu množine imenica ženskoga roda pronađen je primjer **pred priočami** u kojem se javlja gramatički morfem *-ami*, koji je postojao i u staroslavenskom jeziku (Damjanović 2005: 80). Navedeni se primjer pojavljuje u rečenici *pred priočami: Petrom Škuriêncem i Ivanom Krivičićem* (f. 30r, 134).

Sklonidba imenica mat i hći

U analiziranim glagoljskim rukopisima pojavljuje se mnogo primjera imenica *mat* i *hći*²¹. Imenice *mati* i *kći* nekada su se sklanjale prema r-deklinaciji, a osnova

²¹ U razmatranim rukopisima pojavljuju se oblici *mat* i *hći*.

im je u svim padežima osim u nominativu i vokativu jednine završavala na *-er* (Lukežić 2015: 28). Imenice r-deklinacije²² već su u praslavenskom razdoblju počele potpadati pod utjecaj snažnijih deklinacija, no imenice *mati* i *kći* ipak su se održale zahvaljujući međusobnoj semantičkoj povezanosti (Damjanović 2005: 90). Imenica *mati* u razmatranim se glagoljskim rukopisima pojavljuje u obliku *mat* u nominativu jednine, dok se u dativu jednine javlja oblik čija osnova završava na *-er*: *ne matere ime jest Orsa* (f. 3v, 90). Imenica *kći* pojavljuje se u obliku *hći* u nominativu jednine, dok se u ostalim padežima također javlja nerelacijski morfem *-er*. Posebice je zanimljiv već spomenuti akuzativ jednine u kojem se javlja i gramatički morfem *-e* (vidi tablicu). Valja ponovno napomenuti da se taj nastavak javlja i u današnjim bužetskim govorima u deklinaciji imenica jednine ženskoga roda, no samo kada je riječ o živim bićima (Vivoda 2005: 88).²³ Nataša Vivoda smatra da *ni s povijesnog ni s akcentološkog stajališta nema razloga za ovo razlikovanje, stoga je zaključak da se radi izričito o analogiji jer jezik teži pojednostavljenju i želi sve imenice sklanjati na isti način* (Vivoda 2005: 148). Osim primjera *hćere*, u akuzativu jednine javlja se i oblik *hćer* i *hći*. Oblik *hćer* odgovara obliku koji se danas koristi u većini sustava hrvatskog jezika pa tako i u standardu, a nominativni oblik *hći* vjerojatno je slučajno pogrešno uporabljen.

Imenica *mat* pojavljuje se u manjem broju primjera jer se u više primjera majka krštenoga djeteta spominje kao žena oca djeteta kao u primjeru: *...be kršćen Mihev, sin Valeta. Nega žena Elenka*. (f. 11v, 105).

N	Hći	Mat
---	-----	-----

²² Odnosi se i na imenice ostalih sporednih deklinacija.

²³ Kod neživih stvari javlja se već spomenuti nastavak *-a*, karakterističan za bužetski dijalekt.

	<p>s Pericu, ka e hći pokoinoga Ivana Matkovića (f. 30v, 135).</p> <p>be karščena Kat(a)rina, hći Garžeta Gargorovica(!) (f. 4r, 91).</p> <p>ta d(a)n be krščena Markua, hći Petra Grozića (f. 3v, 90).</p>	<p>Mat ego Dorka. (f. 1r, 85).</p> <p>Ma(t) mu e Margarita (f. 4r, 91).</p> <p>Mat mu e Elena (f. 4r, 92).</p> <p>Mat ne Pole (f. 1v, 86).</p> <p>Margita mat nega (f. 1v, 86).</p> <p>Mat nne Luciê (f. 1r, 85).</p>
G	nema primjera	nema primjera
	nema primjera	nema primjera
D	hćeri/hćere/hći/kćeri	matere
	<p>učinih ê pop Matei Petrović matrimonii Vicencu Mihaliću iz Novaki Pazinskih i Juliêni, hćere Baštiêna Krivičića v S(ve)tim Križe v Dragući (f. 29r, 133).</p> <p>ê pop Matei Petrović učinih matrmoni Matii Mihoviliću i Ivani, hćere Šimca Šilčica (f. 29r, 133).</p> <p>be učin(en) matrimoni po ordini S(ve)t(o)ga konciliê Paškvu</p>	<p>negove matre ime jest Luciê (f. 3v, 91).</p> <p>ne ma(te)re ime jest Orsa (f. 3v, 90)</p>

<p>Kaligariću (i) Ivani, hćere q (+) Antona Kurelića (f. 34r, 142).</p> <p>učinih ê pop Andreê Matković s(ve)ti matrimoni Vicetu Štrpinu i Matii, hćeri Erolima Blagonića (f. 34v, 143).</p> <p>učinih ê pop Andreê Matković s(ve)ti matrimoni Juretu, sinu Mihela Konta i Lucki(!), hćeri Jureta Kurelića (f. 35r, 144).</p> <p>učinih sveti matrimoni Ivetu Krivičiću i Fumii, hćeri Bašteta iz Bužešćine (f. 35r, 145).</p> <p>be učinjen matrimoni po ordini S(ve)t(o)ga konciliê Zvanetu Grgoroviću (i) Ivani, kćeri q (+) Ivca Matkovića(!) (f. 33r, 140).</p> <p>učinih ê pop Andreê Matković s(ve)ti matrimoni Tonetu Škorêncu i Lucii, hći Ivana Kaligara (f. 35v, 145).</p> <p>učinih ê pop Andreê Matković s(ve)ti matrimoni Edretu</p>	
--	--

	<p>Vodopii i Vički, hći q (+) Iveta Grgorovića (f. 35v, 145).</p> <p>učinih ê pop Andreê Matković s(ve)ti matrimoni Ivanu, sinu Baštiêna Rudele iz Sovinaka i Fumici, hći²⁴ Jurirê(!) Škorêna (f. 35v, 145).</p>	
A	<p>hćere/hćer</p>	nema primjera
	<p>krstih ê pop [Mateii] Petrović Ivane, hćere Ijurê Krivičića (f. 2v, 88).</p> <p>krstih ê pop Matei Petrović Fumie, hćere Viceta Kurelića (f. 6r, 94).</p> <p>krstih ê pop Matei Petrović Vidence, hćere Marka Pisarića (f. 5v, 93).</p> <p>ê pre Mate Pernačić, kapelan Draguče, okerstih Luciju, hćer Tonše Krivičiću (f. 18v, 121).</p>	nema primjera

²⁴ Nameće se pitanje je li u navedenim primjerima uistinu riječ o dativu ili je riječ o stilu zapisa u kojem pop koristi nominativni oblik.

	<p>krstih ê pop Andreê Matković Katarine, hć(er) Iveta Krivića (f. 18r, 120).</p> <p>ê pre Mate Pernačić, kapelan Draguče, okerstih Perpetu, hćer Pašketa(?) Kaligarića (f. 18v, 120).</p>	
L	nema primjera	nema primjera
	nema primjera	nema primjera
I	hćeri	nema primjera
	ê pop Marko Maroić učini matrmoni Križmanu Štrpinčiću s Agnii, hćeri ²⁵ pokoiniga Brteta Hrvatinčića (f. 31r, 136).	nema primjera

Tablica 7. Sklonidba imenica mati i hći.

7.3.1.2 Imenice muškoga roda

²⁵ Iako je oblik za instrumental leksema *hći* „prihvatljiv“, teško je ne uočiti neobičan oblik imena *Agnija* koji glasi *Agnii*, a ne *Agnijo/Agniju*, kao u ostalim primjerima za instrumental jednine ženskoga roda. Moguće je da se radi o ujednačavanju vlastite imenice i imenice *hći*, kao što je to kod pridjeva i imenice u primjeru *bivši ženi* (f. 35r, 144). Ipak, treba napomenuti da se u ostalim primjerima javlja konstrukcija kao u primjeru *učini matrmoni Matetu i Katarini*, što bi možda značilo da je u primjeru *učini matrmoni Križmanu s Agnii* trebalo pisati *Križmanu i Agnii*.

Za imenice muškoga roda glavnih deklinacija izdvojeni su i objašnjeni genitiv množine te dativ, lokativ i instrumental jednine. Izdvojeni su i primjeri za deklinaciju muških imena koja se dekliniraju prema nekadašnjoj sporednoj t-deklinaciji.

Dativ jednine imenica muškoga roda

U dativu jednine muškoga roda javlja se očekivani nastavak *-u* koji je i u staroslavenskom za palatalne i nepalatalne deklinacije muškoga i srednjega roda glasio *-u* (Damjanović 2005: 77).

Mihel	učinih s(ve)ti matrimoni Mihelu i Ivani	f. 35r, 144
Petar	učinih s(ve)ti matrimoni Petru i Martini	f. 35v, 145
Vid	ê pop Jurai Kokorić učinih s(ve)ti matermonii po ordine S(vetog) kunciliê Vidu Miklafčiču i Elene, hćere župana Andreê Kurelića.	f. 30r, 134

Tablica 8. Primjeri za imenice u dativu jednine muškoga roda.

Lokativ jednine imenica muškoga roda

Za lokativ jednine muškoga roda očekivani su nastavci *-e* i *-i* podrijetlom od nekadašnjeg *-ê* (Damjanović 2005: 77). Iva Lukežić navodi da su za lokativ jednine muškoga i srednjega roda u srednjovjekovnim pravnim tekstovima pronađeni primjeri s nastavcima *-i*, *-e* i *-u* (Lukežić 2015: 65). Nastavci *-i* i *-e* podjednako se javljaju, a nastavak *-u* javlja se više puta u riječi *pop*.

ordin	be učinjen matrimoni po ordini S(ve)t(o)ga konciliê	f. 33r, 139
ordin	učinih s(veti) matermonii po ordine S(vetog) kunciliê	f. 30r, 134
Draguč	v S(ve)tim Križe v Dragući	f. 29r, 133
Draguće	f(!) crkve S(vetog) Križa v Draguće	f. 30r, 134
Draguč	kerstih v crekve v Dragući	f. 20r, 124
pop	po mane pope Jurje Kokoriće	f. 4r, 91
pop	po mane popu Ivanu Lešniku	f. 3v, 90
pop	po mene popu Ivanu Le[šniku]	f. 3v, 90
pop	po mane pope Jurje Kokoriće	f. 4v, 92
blud	učinjen u blude	f. 14r, 110

Tablica 9. Primjeri za imenica u lokativu jednine muškoga roda.

Genitiv množine imenica muškoga roda

U genitivu množine imenica muškoga roda pojavljuje se naziv mjesta *iz Novaki Pazinskih* u kojem se primjećuje uporaba starog gramatičkog morfema *-i* u odnosu na novi nastavak *-a* koji se koristi u nekim štokavskim govorima i u standardu (Lukežić 2015: 192).

Pazinski	učinih ê pop Matei Petrović matrmonii	f. 29r, 133
Novaki	Vicencu Mihaliću iz Novaki Pazinskih	

Tablica 10. Primjeri za imenice u genitivu množine muškoga roda.

Instrumental množine imenica muškoga roda

U primjeru **pred svedoki** javlja se stari nastavak za instrumental množine imenica muškoga roda *-i*. Navedeni je nastavak podrijetlom od nekadašnjeg *-y* za nepalatalnu deklinaciju, a do danas je opstao u mnogim sustavima čakavskoga narječja te supostoji uz „novije“ nastavke poput *-ima(n)*, *-imin(n)* (Lukežić 2015: 112).

svedoki	to pred svedoki : pred g(ospo)d(i)nom popom Markom Maroićem i pred Vicetom Kurelićem	f. 29r, 133
---------	---	-------------

Tablica 11. Primjeri za imenice u instrumentalu množine muškoga roda.

Skлонidba vlastitih imena sa završetkom na -e i -o

Vlastite imenice muškoga roda sa završetkom na *-e* i *-o* dekliniraju se s nerelacijskim morfemom za nekadašnju *t*-deklinaciju srednjega roda, što je V. Štefanić primijetio i u glagoljskom notarskom protokolu Andreje Matkovića. V. Štefanić donosi i nekoliko primjera te smatra da *se ističe sklonost pravljenja ličnih imena po tipu t-osnova srednjeg roda, kao npr. Grže-Gržeta, Jure-Jureta, Brne-Brneta* (Štefanić 1952: 111). Ta je tendencija i danas prisutna u bužetskim govorima, a u razmatranim rukopisima potvrđena je u sljedećim primjerima.

Pero	krstih sina Pereta Krivičića	f. 1r, 85
Lovro	krstih sina Lovreta Matkovića	f. 19r, 122
Mate	krstih Margarete, hćere Mateta Grozića	f. 5v, 93
Zorze	krstih Jurê , sina Zorzeta Diênića	f. 6v, 95
Mate	krstih Agnije, hćere Mateta Matkovića	f. 6r, 94
Zerze	kuma Fumiê, hći q (+) Zerzeta Kuničića	f. 8v, 99
Ive	be kršćena hći Iveta Grgorovića	f. 9r, 101
Frano	be kršćen s(i)n Franeta Buždona	f. 9r, 101

Tablica 12. Primjeri sklonidbe imena sa završetkom na -e i -o.

Zanimljivo je da u ponekim primjerima dolazi do uporabe nerelacijskog morfema za nekadašnju t-deklinaciju i u deklinaciji nekih ženskih imena poput *Pole*, *Mare* i *Luce*. Ta je pojava potvrđena u primjerima *negova botra je Ivana, hći Marete Fabiênićevice* (f. 3v, 90), *učinih s(ve)ti matrimoni Grguru i Poleti* (f. 34v, 143), *učinih s(ve)ti matrimoni Matetu i Luceti* (f. 34v, 143).

7.3.2 Zamjenice i pridjevi

7.3.2.1 Zamjenica *ja*

Zamjenica *ja* vrlo se često javlja u rukopisima, najčešće u formulacijama „*ja, pop, krstih...*“ ili „*po mene pope*“. U staroslavenskom jeziku zamjenica za prvo lice jednine *ja* deklinirala se *azъ, mene, тѣнѣ/mi, mene/mę, -, тѣнѣ, тѣнојо* (Damjanović 2005: 95). U razmatranim rukopisima javljaju se različiti oblici zamjenice u nekim padežima, stoga donosim pregled svih oblika.

nominativ	ja, ê, êa ²⁶ , êst ²⁷	
lokativ	mane, mene, mne ²⁸	
instrumental	nema primjera	sobu

Tablica 13. Pregled paradigme zamjenice „*ja*“.

Za nominativ zamjenice prvoga lica jednine u dragućkim je maticama potvrđen oblik *ja* u primjerima: *krstih ja pop Blaž Škrl* (f. 9v, 101), *učinih ja pop Marko Maroić matermonii* (f. 30v, 136), *ja p(o)p Marko Maroi[ć krsti]* (f. 3r, 89). U analiziranim se glagoljskim rukopisima zamjenica *ja* najčešće zapisuje grafemom *ê*: *krstih ê pop Bartul Stranić* (f. 2r, 87), *krstih ê pop Andreê Matković* (f. 15r, 112), *kerstih ê pop Juri Grabar* (f. 15v, 113), *učinih ê pop Andreê Matković s(ve)ti matrimoni* (f. 35v, 145). Budući da se *ê* mogao čitati kao *ja*, riječ je o istome obliku kao *i* u prvome slučaju.

Pop Erolim Grgorović redovito zamjenicu *ja* zapisuje kao *êa*, a to možemo protumačiti time što se grafem *ê* mogao čitati i kao *j*. Potvrdu nalazimo u primjeru *krstih êa pop Erolim Grgorović* (f. 1r, 85; f. 1v, f. 2r, 86). Vrlo je zanimljiv i oblik *êst* koji se pojavljuje samo jednom, i to u zapisu popa Marka Maroića. Taj je oblik

²⁶ Oblik *êa* pojavljuje se samo kod popa Erolima Grgorovića.

²⁷ Oblik *êst* pojavljuje se samo u jednom zapisu popa Marka Maroića.

²⁸ Više u poglavlju *Fonološke značajke*.

nastao od nekadašnjeg *azъ*, a dodana mu je j-proteza na početku osnove (Lukežić 2015: 210). Nakon što je krajem 11. stoljeća došlo do redukcije poluglasa u slabu položaju, taj oblik glasi *jaz/jas*, a u nekim je govorima potvrđen i oblik *jest* s fonološki izmijenjenom osnovom (Lukežić 2015: 210). Spomenuti je oblik potvrđen u primjeru *kade êst p(o)p Marko Maroić učinih matermonii* (f. 30v, 135).

U lokativu se zamjenica *ja* pojavljuje u konstrukciji *po mene popu* u primjerima: *po mne pope Erolim [Grgorović]* (f. 2r, 86), *po mane popu Ivanu Lešniku* (f. 3r, 89), *po mene popu Ivanu Lešniku* (f. 3r, 89), *po mane pope Jurje Kokoriće* (f. 4r, 91), *po mene pope Andrei Matko(vić)* (f. 32r, 137).

Za instrumental zamjenice *ja* nije pronađen primjer, no potvrđen je primjer *sobu* koji se razvio iz nekadašnjeg oblika *sobojъ* povratne zamjenice *sebe* (Damjanović 2005: 95). Oblik *sobu* potvrđen je u primjeru *nista imela niednega pidimenta meju sobu* (f. 30r, 134).

7.3.2.2 Zamjenica „koji“

Zamjenica „koji/koja“ u glagoljskim se rukopisima javlja u obliku zamjenica „ki/ka“. Primjer za zamjenice „ka/ki“ nalazimo u sljedećem zapisu: *...učini s(veti) matermoni Šimonu ki e sin Baštiêna Krivičića...z Markulo, ka e hći pokoinega Blaža Matkovića* (f. 30v, 136).

7.3.2.3 Pridjevi

U razmatranim glagoljskim rukopisima ne pojavljuje se mnogo pridjeva, riječ je o pridjevima *pokojni, sveti, stolna, humski, redovni, dostojni, pazinski* i *dobri*.

Uglavnom se javljaju u genitivu. Neki se od navedenih pridjeva pojavljuju često, a to su pridjevi *pokojni* i *sveti*: *pop Matei Petrović učinih matrimonii Martinu Mohoriću iz Novaki Pazinskih i Katarini, hćere p(okoinega) Petra Fabiêncića v S(ve)tim Križe v Dragući* (f. 29r, 133). Pridjevi *redovni* i *dostojni* javljaju se u rečenici *z dopušćenjem mnogo redovnoga g(ospo)d(i)na pre Andreja Matkovća dostojnoga kurata v Dragući, kerstih ja pre Mate Brajan Martinu Škurjancu i nega žene Bortole hćer Ivanu* (f. 22v, 129). U primjeru *pokojni* vidljive su alternacije u gramatičkim morfemima za genitiv jednine *-oga/-ega/-iga*. Prevladava nastavak *-ega*. Ponekad se pridjev *pokojni* zamjenjuje imenicom *pokojnik* kao u slučaju *učinih matrimonii Ljuki(?)*, *sinu pokoinika Mihela Blagonića* (f. 30v, 135). Ipak, za zapisivanje djece i supružnika preminulih uglavnom se koristi znak *q(+)*. U genitivu množine pojavljuje se pridjev *dobar*: *i družih dobrih karstijan i pročaê* (f. 30r, 134).

U dativu jednine javlja se prošli particip *bivša* koji se naknadno popridjevio. Njega nalazimo u primjeru *učinih matrimoni Juretu Miklavčiću i Poleti, bivši ženi q(+)* *Antona Petrovića* (f. 35r, 144). Iako se očekuje da će u dativu jednine pridjev *bivša* glasiti *bivšoj*, on se zamjenjuje samoglasnikom *-i* po uzoru na imenicu. Riječ je o modelu ujednačavanja koji je u 20. stoljeću potvrđen u rubnim zapadnokajkavskim i sjeveroistočnim sjevernočakavskim govorima (Lukežić 2015: 242).

Pridjev *humski* javlja se u lokativu jednine u primjeru *po mne pope Matei Benci, skrbnike humskem* (f. 11r, 104). Pridjev *stolna* javlja se u primjeru *nedele v crikvi stolnoii ča e v Svetom Križi v Dragući* (f. 30r, 134). Primjećuje se da pridjevi u lokativu jednine dobivaju nastavak *-om,-im* ili *-em*, no to je očekivano jer se u pridjevnoj sklonidbi od kraja srednjojezičnoga razdoblja javljaju nastavci *-om, -em* i *-im* (Lukežić 2015: 243). Prefiks *nai-* kojim se tvori superlativ našao se u primjeru *oktubra naizadni krstih ê pop Andreê Matković* (f. 16v, 116).

7.3.3 Glagoli

U analizi jezika dragućkih matičnih knjiga bit će promatrano nekoliko glagolskih kategorija – vrijeme, lice, broj, način, vid i stanje – koje će biti objašnjene u pojedinim primjerima. Od glagolskih vremena bit će analizirani prezent, aorist, imperfekt i perfekt. Ostali glagolski oblici obuhvaćaju infinitiv, glagolski pridjev trpni te glagolski prilog sadašnji. Ono što valja napomenuti je da se u kategoriji broja pojavljuju jednina, množina i dvojina, koju danas ne nalazimo u hrvatskome jeziku. Kategorija stanja (aktivne i pasivne konstrukcije) bit će analizirana u poglavlju o sintaktičkim značajkama.

7.3.3.1 Infinitiv

Pretpostavlja se da su infinitiv i supin nastali od starih glagolskih imenica koje su izgubile sklonidbu (Lukežić 2015: 330). Infinitiv se u praslavenskom tvorio nastavkom *-tej, odnosno -ti (Matasović 2009: 100). U analiziranom se rukopisu apokopirani infinitiv pojavio u primjeru *činih zapisat*, u kojem stoji kao dopuna glagolu *činiti*. Sintagma *činih zapisat* nalazi se u zapisu: *I krstih ê pop Bartul Stranić, a činih zapisat ê pop Andreê M.* (f. 7v, 98). Riječ je o imperativu. Konstrukcije (u)činih + infinitiv česte su u crkvenoslavenskim tekstovima i romanskog su podrijetla²⁹ (Kuzmić 2009: 437).

7.3.3.2 Prezent

U prezentu razlikujemo dvije osnovne skupine: tematsku i atematsku prezentsku tvorbu (Matasović 2008: 250). Atematski glagoli nisu imali tematski

²⁹ Radi se o frazeološkim kalkovima prema obrascu *fare/facere* + infinitiv (Kuzmić 2009: 437).

samoglasnik, dok se tematskim glagolima dodavao samoglasnik *-e- i *-i- (Matasović 2008: 250). Razvoj oblika glagola *biti* Matasović detaljno objašnjava od indoeuropskog prajezika u kojem je postojao pretpostavljeni oblik *hes-, preko staroslavenskog pa sve do današnjeg oblika u hrvatskome jeziku. Donosim pregled paradigme glagola *biti* u staroslavenskom jeziku radi usporedbe s hrvatskim jezikom³⁰.

jesmь	jesmь
jesi	jeste
jestь	sqь

Tablica 14. Pregled paradigme glagola *biti*.

U razmatranom tekstu od glagola u prezentu pojavljuje se samo glagol *biti*, i to uglavnom u trećem licu jednine³¹. Ponekad se u rukopisima pojavljuje *jest/est*, no najčešće se ipak javlja *e/je*. Pronađeno je nekoliko primjera u kojima se oblik glagola *biti* za treće lice jednine prezenta zapisuje kao *ije*, *iest*.

Primjeri u kojima se javlja *e/je*: *ta d(a)n e kršćen Anton* (f. 3v, 90), *ta d(a)n e kršćena Katarina* (f. 3v, 90), *mat mu e Margareta* (f. 4r, 91), *ta d(a)n e kršćen Ivan* (f. 3r, 89), *mat mu e Elena* (f. 4r, 92), *mat mu e Martina* (f. 4v, 92), *kuma e Kate* (f. 4v, 92), *ta d(a)n e kršćena Jelena* (f. 4v, 92), *kuma e Martina* (f. 5r, 92), *kum je Ivan Krivičić* (f. 5r, 92), *kuma e Luciê* (f. 5r, 92), *ta d(a)n e kršćen Fabiên* (f. 5v, 93), *nega sutal je Gašpar Krivič(i)ć* (f. 4r, 91), *kum je Mate Grozić* (f. 3v, 90), *negov kum je Petar Pizarić* (f. 3v, 90), *a negova botra je Ivana* (f. 3v, 90).

³⁰ Preuzeto iz Matasović, R. (2008). *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb : Matica hrvatska; str. 251.

³¹ Primjeri se nalaze u tablici.

Primjeri u kojima se u trećemu licu jednine glagola biti pojavljuju oblici *est/jest*: *ta isti d(a)n est kršćen Martin* (f. 3r, 89), *kum negov jest Marko Petrović* (f. 3v, 91), *ta d(a)n est kršćena Juriha* (f. 4r, 92), *ta d(a)n est kršćen Juri* (f. 4v, 92), *negova botra jest Marta* (f. 3r, 89), *ne matere ime jest Orsa* (f. 3v, 91), *nega botar jest Anton Ivanić* (f. 3v, 91), *a nega botra jest Katarina Matkovića* (f. 3v, 91).

Poneki su primjeri zapisani s dodatnim *i*: *ta dan kršćena iest Dorotiê* (f. 3v, 90), *ta dan kršćen iest Matiê* (f. 3v, 90), *nega botra ij(e)st bila Ivana* (f. 3v, 91), *nega botar ijest Gašper Fa(b)iêncić* (f. 3v, 91), *nena botar ije Šimon Kočevár* (f. 3v, 90), *matre ime ije Dorotiê* (f. 3v, 90), *nega mat(e)re ime ijest Mat[.....]* (f. 4r, 91), *nega botra ie Marina* (f. 3v, 90). Te nam inačice ukazuju na to da su pisari često bili u dvojbi kako zapisivati fonem *j* pa su ga nerijetko zapisivali kao *i* ili *ii*.

Za treće lice množine pronađen je primjer *i klicani su publik f(!) crekve* (f. 30r, 135) od ishodnojezičnoga *сѣтъ*. Za drugo lice dvojine pronađen je primjer niječnog oblika prezenta glagola *biti* u primjeru *nista imela niedan pidement* (f. 30r, 134).

7.3.3.3 Glagolski pridjev trpni

Glagolski pridjev trpni potječe još iz indoeuropskog prajezika, a postojao je i u praslavenskom jeziku i staroslavenskom jeziku u kojem se tvorio dodavanjem sufiksa *-n-* ili *-t-* osnovi (Lukežić 2015: 339). Vrlo se često pojavljuje u rukopisima u primjeru *kršćen/kršćena*. Pronađeni primjeri su: *d(a)n e kršćen Anton* (f. 3v, 90), *ta dan kršćena iest Dorotiê* (f. 3v, 90), *ta dan kršćen iest Matiê* (f. 3v, 90), *ta d(a)n e kršćena Katarina* (f. 3v, 90), *be kršćen s(i)n q(+)* *Martina Grgorovića* (f. 8v, 99), *be kršćena hći Iveta Grgorovića* (f. 8r, 99), *bi karšćen Mihovil* (f. 4r, 91), *be keršćen*

Vicenc (f. 3v, 91). Valja napomenuti da se u jednom slučaju glagolski pridjev trpni pojavljuje u obliku *kršćem(!)*, no vjerojatno je riječ o grešci jer je D. Vlahov kraj riječi stavio uskličnik (f. 12r, 106).

U matičnoj knjizi vjenčanih često se pojavljuje i izraz *be učinjen matrimoni* (f. 32r, 137; f. 32v, 138; f. 33r, 139; f. 33v, 140; f. 34r, 141, 142).

7.3.3.4 Aorist

Iako danas više nije zabilježen u mjesnim govorima Dragučštine, u glagoljskim se maticama aorist pojavljuje često. U staroslavenskom je jeziku označavao prošlu svršenu radnju, a tvorio se najčešće od svršenih glagola, rijetko od nesvršenih (Damjanović 2005: 130). Postojala su tri tipa aorista: asigmatski, sigmatski prvi te sigmatski drugi aorist. Asigmatski se aorist tvorio od glagola e-tipa čija je infinitivna osnova završavala na suglasnik i od glagola sa sufiksom -no-, no već je u kanonskim staroslavenskim tekstovima bio arhaičan (Damjanović 2005: 131). Sigmatskom aoristu dodavao se nastavak -s u drugom i trećem licu dvojine i množine (Damjanović 2005: 132-133).

lice, broj	potvrđen oblik	primjer
1. lice jednine	učinih, krstih, činih	<i>učinih é pop matrimonii</i> (f. 30r, f. 30v, f. 31r, 133, 136), [<i>krstih</i>]é pop <i>hćere Ivana Matkovića</i> (f. 2v, 87), <i>krstih éa pop Erolim Grgorović Mihela</i> (f. 1v, 86), <i>krstih é pop Andreé Matković</i> (f. 14v, 111; f. 15r, 112; f. 15v, 113), <i>činih zapisat</i> (f. 7v, 98)

3. lice jednine	bi, be, bê, učini	<i>negov (vrar) botar bi Vicen(c) (f. 3r, 89), negova botra be Katarina (f. 3r, 89), vikar foraniš učini s(veti) matermoni (f. 30v, 136), be kršćen Petar (f. 12r, 106), bi kršćen Domenig (f. 4r, 91), kršten bê sin Mihela Krivičića (f. 7v, 98), bê kum Petar Svetina (f. 7v, 98)</i>
2. lice dvojine	klicanasta	<i>Učinih s(veti) matermonii po ordini S(vetog) kunciliê Petru Kuciênčiću ki e sin Kuciê(!?) Grozića i z Pericu ka e hći pokoinega Brnića Fabiênčića i i klicanasta po ordini S(vetog) konciliê .V. (3) nedele v crikvi stolnoii ča e v Svetom Križi v Draguci i nista imela niedan pidement meju sobu. (f. 30r, 134).</i>
3. lice množine	biše	<i>biše svedoci g(ospodin) pre Marko Maroić i Marko Pisarić i Marko Vodnačić (f. 30r, 134).</i>

Tablica 15. Primjeri za aorist jednine, dvojine i množine.

Zanimljivo je da se u primjeru *klicanasta* potvrđuje već spomenuta dvojina. Tu kategoriju možemo očekivati u dragučkim maticama jer je ukidanje dvojine proces koji je trajao od mlađeg starohrvatskog podrazdoblja pa sve do sredine srednjojezičnoga razdoblja kada su i pisane analizirane matične knjige (Lukežić

2015: 20). U primjeru *činih zapisat* riječ je o sintagmi imperativnog značenja. Iako se može činiti da je riječ o imperfektu jer se u sintagmi pojavljuje nesvršeni glagol *činih*, u navedenom primjeru vjerojatno je riječ o aoristu.

U dragučkim se maticama pojavljuje sigmatski prvi aorist i to u svim potvrđenim oblicima. Sigmatski prvi aorist u dragučkim se knjigama tvori od glagola *biti, učiniti, krstiti i klicati*.

7.3.3.5 Imperfekt

Imperfekt je nastao tek u slavenskome prostoru kao nesvršeno glagolsko vrijeme za radnju koja se odvijala u prošlosti (Lukežić 2015: 323). U staroslavenskom se mogao tvoriti od svih glagola, ali se najčešće tvorio od nesvršenih te je tako označavao trajanje ili ponavljanje radnje (Damjanović 2005: 128). Tvorio se većinom od prezentske osnove ili od infinitivne osnove kada bi završavala na *-a* ili *-e* (Damjanović 2005: 128). Kao ni aorist, ni imperfekt danas nije zabilježen u govorima buzetskoga dijalekta. U analiziranim se rukopisima pojavljuje u nekoliko primjera: *kum biše župan Juri Krivičić* (f. 2v, 88), *beše kum Fabiën Matković* (f. 18r, 119), *beše kum Petar Dorčić* (f. 19v, 122). U sva tri primjera riječ je o trećemu lice jednine.

Prošlost se prije češće izražavala aoristom i imperfektom, iako je u govornom jeziku vjerojatno bio čest i perfekt koji je zabilježen u ovim primjerima: *nega botr ijest bil Mihel Blažinčić, a nega botra ij(e)st bila Ivana, hći Petra Ivanića* (f. 3v, 91), *nista imela niedan pidement meju sobu* (f. 30r, 134). U zadnjem se primjeru ponovno potvrđuje postojanje dvojine u dragučkim maticama.

7.3.3.6 Glagolski prilog sadašnji

Označavao je glagolsku radnju usporednu s predikatnom radnjom ili s radnjom infinitivnoga glagolskog oblika (Lukežić 2015: 335). Iako vrlo brzo postaje nesklonjiv, u nekim se tekstovima javljaju i deklinirani oblici, no Matasović to tumači kao utjecaj crkvenoslavenskoga (Matasović 2008: 295). U razmatranim se glagoljskim rukopisima pojavljuju tri primjera. Riječ je o primjerima *buddući*, *oficiêjuć* te *stoeći*. Primjer *buddući* pojavljuje se u rečenici *kerstih v crekve v Dragući ja pre Mate Brajan (...) Andreja rojenoga od Margarete Cizićevice i po rečenje od rečene Margarete da je sin Zvana Kernela ne **buddući(!)** pod s(ve)ti matermonij* (f. 20r, 124). *Oficiêjuć* se javlja u rečenici *učinih ja pop Marko Maroić **oficiêjuć** va to vrime v Dra(gu)ći matermonii **Jurju** Švagliču i nega ženi Margareti* (f. 30v, 136); a primjer *stoeći* u rečenici *z Jelenu ka e hći pokoinoga Martina Tominića iz Grimalge i **stoeći** ona u Dragući od ditinstva* (f. 30r, 134).

7.4 Sintaktičke značajke

U nastavku će biti analizirane dvije sintaktičke značajke: aktivne i pasivne konstrukcije te izražavanje posvojnosti. Budući da je riječ o tekstu administrativnog stila koji je prilagođen toj svrsi, nije moguće napraviti sustavan pregled sintaktičkih značajki.

7.4.1.1 Aktivne i pasivne konstrukcije

U rukopisima nalazimo zapise o krštenju, odnosno ženidbi koji se razlikuju po stilu pisanja svakoga svećenika. Kao što je već spomenuto u uvodnome dijelu, neki svećenici češće koriste aktivne konstrukcije, primjerice: *kade ê pop Marko*

Maroić učinih matermonii (f. 30r, 134), *krstih ê pop Matei Petrović Petra* (f. 6v, 95), *kerstih ê pop Juri Fabiêncić, krstih ê pop Andreê Matković* (f. 14v, 111).

S druge strane, zabilježeni su i primjeri uporabe pasivnih konstrukcija: *be kršćen Ivan* (f. 3r, 89), *be učinjen matrimoni* (f. 32r, 137), *kršćen e Vicenco* (f. 3v, 90), *kršćena e Katarina* (f. 4v, 92).

Aktivne se konstrukcije izražavaju aoristom, dok se pasivne konstrukcije izražavaju prezentom glagola *biti* i glagolskim pridjevom trpnim ili aoristom glagola *biti* i glagolskim pridjevom trpnim.

7.4.1.2 Izražavanje posvojnosti

Kategorija pripadnosti se u staroslavenskom, latinskom i grčkom jeziku izražavala pomoću genitiva i dativa osobne zamjenice za treće lice (Hudeček 2006: 94). Genitivom osobne zamjenice izražavala se isključivo pripadnost trećemu licu, dok se dativom izricala pripadnost svim licima (Hudeček 2006: 94). O njima S. Damjanović piše da *genitivni oblici anaforičke zamjenica jeho, jeje, ihъ imaju posvojno značenje kada stoje iza imenice* (Damjanović 2005: 99). Riječ je o crkvenoslavenskoj konstrukciji izricanja posvojnosti za treće lice genitivom jednine i množine osobnih zamjenica (Kuzmić 2009: 436). Ipak, moguće je i da se koristila i u organskim idiomima, iako danas nije potvrđena u bužetskim govorima. Posvojne

zamjenice kakve danas poznajemo pojavljuju se tek u 13. stoljeću, a sve do 18. stoljeća novi su se oblici koristili paralelno s genitivom i dativom osobnih zamjenica (Hudeček 2006: 95). L. Hudeček za zamjenicu *njihov* navodi da se ustalila tek u prvoj polovici 17. stoljeća, a zamjenica *njezin* ustalila se još kasnije, polovicom 18. stoljeća (Hudeček 2006: 95). Lana Hudeček donosi potvrdu iz latiničnoga rukopisa *Život svete Katarine* s kraja 15. stoljeća u kojem je pronašla primjer posvojne zamjenice: *...ubozi imaju doiti u tempal boga njihova...* (Hudeček 2006: 95).

U analiziranim glagoljskim rukopisima pronađeno je mnogo potvrda nekongruentnih atributa u genitivu i dativu osobnih zamjenica za izricanje pripadnosti. Za ženski rod potvrđeni su primjeri *mat nne Luciê* (f. 1r, 85), *mat ee Katarina* (f. 2r, 86) *ne ma(te)re ime jest Orsa* (f. 3v, 90), *ne matre ime jest* (f. 3v, 91), *ne mat Ivina* (f. 17r, 118). Za muški rod potvrđeni su primjeri *mat ego Dorka* (f. 1r, 85), *nega žene Katarine* (f. 3r, 87), *Margita mat nega* (f. 1v, 86), *nega kum ije Martin Petrović* (f. 3v, 90), *nega botr ijest bil Mihel Blažinčić* (f. 3v, 91), *mat ego Elena Frnkevica(!)* (f. 13v, 109), *nih mat Elena* (f. 16r, 114).

U analiziranom se tekstu javljaju i primjeri novi oblici, što je dokaz da su oba načina izražavanja posvojnosti funkcionirala u svakodnevici. Riječ je o primjerima *negov kum jest Zorse Diluić* (f. 3r, 89), *negov kum je Petar Pizarić* (f. 3v, 90), *negova botra jest Marta* (f. 3r, 89), *negova botra je Ivana* (f. 3v, 90).

7.5 Leksičke značajke

Budući da se radi o zapisivanju krštenih i vjenčanih osoba, uglavnom je riječ o vrlo sličnim formulacijama, no ipak se u tekstu pronalaze različiti leksemi od kojih

su neki karakteristični i za današnji govor Draguča³², dok su se neki od njih tijekom vremena izgubili. Buzetski je dijalekt poprilično izdiferenciran i po pitanju leksika, pa je na sjeveru dijalekta prisutno više slovenskih elemenata, dok na jugu ima više čakavskih elemenata (Lisac 1996: 46). Pavle Ivić istraživao je govor Draguča šezdesetih godina prošloga stoljeća te je došao do zaključka da u Draguču ima čakavskih leksema poput *kamik*, *utac*³³, *puli*, *vaje*, ali i slovenskih leksema: *nuben*, *hiš*³⁴, *gorko* (Lisac 1996: 46). Ipak, istaknuo je da dominira zajednički čakavsko-slovenski rječnik te da za buzetsko područje vrijedi već poznata izreka *saka vos ima soj glos* (Lisac 1996: 46). Izdiferenciranost je svakako vidljiva i u analiziranim glagoljskim rukopisima, no valja ponovno istaknuti da je ona rezultat različitih autora.

U dragučkim se maticama pojavljuje nekoliko sinonima za riječi *kum/kuma* – *botar* i *botra* te *sutal* i *sutla*. Prevladavaju riječi *kum* i *kuma*, dok se *sutal* i *sutla* javljaju u samo nekoliko primjera i to u zapisima popa Jurja Kokorića. *Botar* i *botra* zabilježeni su u zapisima popa Ivana Lešnika, Marka Maroića, Mate Brajana i Petra Pengara. Nerijetko se u istom zapisu javljaju sinonimi: *...I nega kum jest Voruh Zidar, a negova botra jest Mar[ta, žena]* (f. 3r, 89). Za riječ *sutal* Petar Skok navodi da je stari dalmato-romanski leksički ostatak od latinskog *sanctulus*. Spominje se i da se varijacije oblika *santolo* koji potječe iz mletačkog danas koriste u Istri (*šantol*), na Cresu (*šantula*) te na otoku Susku (*sontula*) (Skok 1971: 153). *Kum* i *kuma* također su podrijetlom iz romanskog sustava, i to od riječi *compater*, odnosno

³² Budući da sam govornica buzetskoga dijalekta, potvrđujem da se u današnjim buzetskim govorima pojavljuju neki od leksema iz dragučkih matičnih knjiga.

³³ Leksemi *kamik* i *utac* su praslavenski i općejezični. Leksem *kamik* se od standardnojezičnog *kamen* razlikuje samo načinom tvorbe, dok je u leksemu *utac* došlo do fonološke promjene o > u.

³⁴ Imenica *hiša* zabilježena je i u kajkavskim i nekim sjeverozapadnim čakavskim govorima (govor Klane), što znači da ne mora nužno biti slovenska.

commater (Skok 1971: 232). Što se tiče *botra* i *botre*, njihov se postanak objašnjava posuđivanjem njemačke prevedenice od *compater* – *Gevater* – koja se u slovenskom jeziku i kajkavskome narječju ostvarila kao *boter* i *botra*, *butar* i *butrica* i sl. (Skok 1971: 232).

U tekstu ima romanizama, što nije neobično jer je Draguč u to vrijeme bio pod mletačkom vlašću. No, i općenito u srednjovjekovnim hrvatskim pravnim dokumentima i spomenicima ima mnogo tuđica romanskog podrijetla, kao i riječi nastalih romanskim posredovanjem iz latinskog ili grčkog jezika (Kuzmić 2009: 440). Riječi romanskog podrijetla koje se javljaju u tekstu su: *šinor* i *šinora* (f. 15v, 113), *dona* (f. 22v, 129), *pidiment* (f. 30r, 134), *kontradicion* (f. 30r, 135), *plovan* (f. 30v, 136), *vikar foraniš* (f. 30v, 136), *sutal* i *sutla* (f. 4r, 91), *matrimoni* (f. 34v, 143). Za riječ „brak“ pojavljuje se zaista mnogo grafijskih inačica: *matrmonii* (f. 29r, 133), *matrimoni* (f. 29r, 133), *matrimonii* (f. 29r, 133), *matrmoni* (f. 32r, 137), *matermonii* (f. 30r, 134), *matarmonii* (f. 30r, 135), *matrimuni* (f. 33v, 141).

Zanimljivi su nazivi za mjesece u godini koji podrijetlo očito vuku iz latinskog jezika. U tekstu ima primjera poput *sektebar*, *oktobar*, *nove(m)bar*, *dece(m)bar*, *envar*, *jnvar*, *oktubar*, *p(e)rvar*, *marč*, *agušt*, *mai*, ali i različitih varijacija tih primjera. Imena mjeseca uglavnom dolaze u genitivu.

Navedeni nazivi zanimljivi su jer u njima primjećujemo proces fonološke adaptacije stranih riječi u hrvatskome jeziku. U primjeru *p(e)rvar*³⁵ (veljača) latinsko se *f* zamjenjuje s *p*, a to je pojava karakteristična za starija jezična stanja.³⁶ Zanimljiv je i naziv *zun* za mjesec lipanj u kojem dolazi do promjene *j > z* (Žužak 2007: 263).

³⁵ Od lat. februaire: čistiti (februarius mensis: mjesec čišćenja); izvor: http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=fFpkWRg%3D.

³⁶ Fonem *f* u starijim se tekstovima pojavljuje samo u riječima stranoga podrijetla, dok se u domaćim riječima zamjenjivao fonemom *p* (Damjanović 2005: 71).

Do iste promjene dolazi i u riječima *Zvane*, *Zana* i *Zanpejero* (f. 20r, 124; f. 21r, 127; f. 4r, 92). U nastavku slijedi tablica s potvrđenim primjerima naziva za mjesec u godini.

siječanj	<i>ienuar, envar, ienur, jenvar, jevar, jnar, jnvar</i> (f. 8v, 99; f. 8r, 98; f. 3v, 90; f. 13v, 109; f. 8r, 98; f. 2r, 87)
veljača	<i>febrar, fevvar, prvar, pervar</i> (f. 7v, 97; f. 7r, 96; f. 14r, 110; f. 14v, 111)
ožujak	<i>marč</i> (f. 14v, 111)
travanj	<i>april</i> (f. 6v, 95)
svibanj	<i>mai</i> (f. 7r, 96)
lipanj	<i>ijun, zun, iju, juuni</i> (f. 6v, 95; f. 14r, 110; f. 2v, 88; f. 4r, 91)
srpanj	<i>ijuli, julei, lui, julai, ijulei, julai</i> (f. 7v, 98; f. 14r, 110; f. 19v, 123; f. 21r, 125; f. 21v, 127; f. 13v, 109)
kolovoz	<i>avgust, avgušt, angošt, aguš, agošt</i> (f. 11v, 105; f. 10r, 103; f. 7v, 98; f. 16r, 115)
rujan	<i>sektembar, sektebar, setembar</i> (f. 16v, 115; f. 18r, 119; f. 4r, 91; f. 6r, 94)
listopad	<i>oktubar, otubar, otobar, oktobar</i> (f. 16v, 115; f. 16v, 116; f. 18r, 120; f. 16v, 116)
studeni	<i>novenbar, novembar, novebar</i> (f. 19r, 121; f. 29r, 134)

prosinac	<i>dekcembar, decembar, decenbar, decebar</i> (f. 20r, 123; f. 1r, 85)
----------	--

Tablica 16. Nazivi mjeseca u godini.

7.5.1 Ženski onimi izvedeni od prezimena

U dragućkim matičnim knjigama krštenih i vjenčanih dolazi do vrlo zanimljive pojave stvaranja ženskih onima izvedenih od prezimena. Djevojke su djevojačka prezimena dobivale po ocu, a udajom su preuzele prezime suprug. U dragućkim se matičnim knjigama u nekoliko slučajeva pojavljuje stvaranje ženskih onima izvedenih od prezimena, primjerice Lucija Bogovica, u odnosu na Bogović (f. 14r, 110), Kate Baculica, u odnosu na Bacul (f. 19r, 125), Agnija Baštetićeva, u odnosu na Baštetić (f. 10v, 104), Butigarica Orsa, u odnosu na Butigar (f. 3r, 89), Gašperina Brnčica (f. 11v, 105), Jelena Matkovic (f. 15r, 112), Markula Krivičica (f. 14r, 110), Kata Krivičevica (f. 10v, 103), Ivana Šterpinica (f. 14r, 110). Ženski su se onimi uglavnom stvarali dodatkom nastavka *-ica* prezimenima koja nisu završavala na *-ić* ili se nastavak *-ić* zamjenjivao nastavkom *-ica*. U primjeru Baštetićeva muževu se prezimenu dodaje nastavak *-eva*. Pisari su ženske onime prezimena uglavnom zapisivali kumama krštene djece, ali i majkama nezakonite djece. U slučajevima krštenja izvanbračne djece majčino je ime uvijek zapisano sa ženskim oblikom prezimena: Margareta Cizićevica (f. 20r, 124), Kata Krivičevica (f. 10v, 103), Elena Frnkevica(!) (f. 13v, 109), Jelena Kurelica (f. 14r, 110). Detaljnijim istraživanjima trebalo bi utvrditi jesu li se tim načinom nazivale neudane djevojke ili je to možda stari slavenski relik, koji je još živ u velikom vruju istočnoslavenskih i zapadnoslavenskih jezika, prema kojemu su prezimena imala svoju mušku i žensku inačicu.

8 Zaključak

Dragučke matične knjige jedan su od vrijednih izvora ne samo jezikoslovcima, već i povjesničarima, ali i laicima koji žele saznati nešto više o svojemu podrijetlu ili povijesti Draguča. Povijest je Draguča, kao i uostalom općenito povijest Istre, bila obilježena vladavinom stranih zemalja i vladara, a time i nametnutim jezicima – prije svega talijanskim, ali i njemačkim. Istra se, a time i Draguč, priključuje ostatku Hrvatske tek četrdesetih godina prošloga stoljeća, no po jeziku, kulturi i tradiciji kao da nikada nisu bile razdvojene. Jedan od dokaza te povezanosti upravo je glagoljaška tradicija koja je bila jaka u Istri. U cijeloj Istri nalazimo glagoljske natpise i grafite: u Bermu, u Humu, u Roču, Svetvičentu,

Pazinu, Barbanu, Gračišću, Plominu... Glagoljica je pridonijela očuvanju hrvatskog identiteta u Istri za vrijeme tuđinskih vlasti, a pohvalno je da se glagoljaška tradicija u Istri njeguje i danas. Sedamdesetih i osamdesetih godina prošloga stoljeća postavljena je poznata Aleja glagoljaša – niz od jedanaest spomenika glagoljskoj književnosti od Huma do Roča, u kojem se svake godine održava Mala glagoljaška akademija za učenike šestoga razreda. Vidljivo je da je glagoljica važan dio istarskog identiteta i upravo je iz toga razloga važno proučavati sve zapise pisane glagoljicom. Osim toga, nikada ne znamo kada bi nam glagoljica mogla otkriti nešto novo o nekom zaboravljenom vremenu, što istraživanje glagoljskih natpisa i dokumenata čini još uzbudljivijim.

Zapisi iz dragućkih matičnih knjiga pisani su kancelarijskom kurzivnom glagoljicom, a razlikuju se uglavnom samo po individualnosti rukopisa pojedinih svećenika. U analiziranim glagoljskim rukopisima pronađeni su i objašnjeni primjeri za određene relevantne jezične značajke. Nekadašnji se jat u pronađenim primjerima ostvario kao ekavski ili ikavski. Ikavski i ekavski refleks jata javljaju se u korijenskom i gramatičkom morfemu, međutim nije riječ o ikavsko-ekavskom ostvaraju jata jer se ostvaraji ne javljaju prema pravilu Jakubinskog i Meyera. U ponekim primjerima jat se pojavljuje kao grafijski ostvaraj te se čita *ja*, *je* ili *j*. Prednji se nazal sustavno ostvaruje kao *e*. Primjeri u kojima prednji nazal iza palatala prelazi u *a* ovdje nisu zabilježeni, no pojavljuju se u današnjim govorima susjednih mjesta, pa možemo pretpostaviti da su takvi primjeri postojali i u 16. stoljeću. Takvih leksema nema mnogo i s obzirom na tematiku zapisa, ne pojavljuju se u zapisima krštenih i vjenčanih. Stražnji nazal u većini se primjera ostvaruje kao *u*, no u jednome primjeru u kategoriji instrumentala jednine imenice ženskoga roda ostvaruje se kao *o*. Za bužetske govore karakterističan ostvaraj stražnjega nazala kao *a* ovdje nije potvrđen. Zabilježeni su primjeri u kojima se javlja vokalizacija

poluglasa u slabu položaju koja je karakteristična za čakavsko narječje (*mane, ča, va...*). Javljaju se i primjeri s različitim ostvarajima nekadašnjega slogotvornog *r* – primjerice, riječ *kršten* pojavljuje se u obliku *kršćen, keršćen* i *karšćen*. Slogotvorni *l* ima više realizacija – iako se uglavnom ostvaruje kao *u*, u primjeru *Bozet* ostvaruje se kao *o*, a u primjeru *Bulzet* kao *ul*. Nekadašnje skupine **skj/*stj* i **dj* ostvaruju se kao *šć* i *j*. Prijedlog *v̂* ostvaruje se kao *v, f, u* i *va*, a prefiks *v̂-* kao *v* i *f*. Prijedlog *v* mogao je i izostati kao u primjeru *kapelan Dragučé*. Finalni je *-l* u jedinom pronađenom primjeru neizmijenjen. Nije zabilježen nijedan primjer zamjene dočelnoga $m > n$, no to nije neobično jer je ta tendencija postala jača tek kasnije.

Što se tiče morfoloških značajki, za imenice ženskoga roda izdvojene su kategorije genitiva množine, dativa jednine, akuzativa jednine, lokativa jednine i instrumentala jednine. Posebice je zanimljiv akuzativ jednine imenica ženskoga roda u kojem dolazi do izjednačenja s genitivom, što je specifičnost bužetskoga dijalekta. U instrumentalu jednine imenica ženskoga roda pojavljuju se nastavci *-o* i *-u*. U genitivu množine imenica ženskoga roda *Račice* glasi (z) *Račic* te je vidljivo da se pojavljuje stari ništični morfem. Posebno su analizirane imenice *mat* i *hći* sa svojom karakterističnom deklinacijom s nerelacijskim morfemom *-er*. Za imenice muškoga roda izdvojene su kategorije genitiva množine, dativa jednine, lokativa jednine i instrumentala jednine. Vrlo se često pojavljuju stari nastavci za padeže poput *-i* u instrumentalu množine imenica muškoga roda. Neka vlastita imena poput *Mate, Brne, Pero* i *Ivo*, ali i *Pole, Mare* i *Luce* sklanjaju se s nerelacijskim morfemom za srednji rod. Vlastite imenice koje se sklanjaju po t-deklinaciji završavaju na *-e* ili *-o*, kao imenice srednjega roda.

Nadalje, zanimljiva je zamjenica *ja* koja se različito ostvaruje: zapisana je kao *ê, êa, ja* i *êst* u nominativu, dok se u lokativu javljaju oblici *mne, mane* i *mene*. U instrumentalu povratne zamjenice *sebe* javlja se oblik *sobu*. Posvojnost se u nekim

slučajevima izražava genitivom osobne zamjenice i imenice koja stoji iza nje (*nega žene*), no pojavljuju se i noviji oblici za izražavanje posvojnosti (*negove žene*).

U tekstu nema mnogo pridjeva i najčešće je riječ o primjerima *sveti* i *pokojni*, s različitim nastavcima u gramatičkim morfemima u kategoriji genitiva jednine (*-oga/-ega/-iga*).

Od glagolskih oblika pojavljuju se aorist, apokopirani infinitiv, prezent, glagolski pridjev trpni, glagolski prilog sadašnji, perfekt te imperfekt.

Zanimljiva je uporaba aktivnih i pasivnih konstrukcija. Neki su autori češće koristili aktivne konstrukcije, primjerice: *ja, pop, krstih...*; dok drugi više koriste pasivne konstrukcije: *kršćen bi po mene pope*. Što se tiče leksičkih značajki, javljaju se riječi romanskoga podrijetla, a važno je spomenuti i ženske onime stvorene od prezimena.

U osnovi jezika dragučkih matica svakako je tadašnji dragučki govor s elementima mjesnih govora pisara. U glagoljskim rukopisima ipak ne nalazimo mnogo elemenata buzetskoga dijalekta (izuzevši fonološku neutralizaciju *o > u* i sinkretizam akuzativa i genitiva kod imenica ženskoga roda), no razlog tomu vjerojatno je administrativna forma pa možemo pretpostaviti da su se pisari trudili jezik matica prilagoditi svrsi.

9 Popis literature

9.1 Građa

Vlahov, D. (2015). *Glagoljske matice krštenih i vjenčanih iz Draguća u Istri 1579. – 1650.* Pazin : Državni arhiv u Pazinu.

9.2 Literatura

Badurina, L. (2012). Hrvatski slovopis i pravopis u predstandardizacijskome razdoblju. *Povijest hrvatskoga jezika / Književnost i kultura devedesetih / Mićanović, Krešimir* - Zagreb : Zagrebačka slavistička škola, 2012, 65-96.

Damjanović, S. Jurčević, I. Kuštović, T. Kuzmić, B. Lukić, M. i Žagar, M. (2009). *Mali staroslavensko-hrvatski rječnik.* Zagreb : Matica hrvatska.

Damjanović, S. (2005). *Staroslavenski jezik.* Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada.

Fučić, B. (1982). *Glagoljski natpisi*. Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

Hudeček, L. (2006). *Izricanje posvojnosti u hrvatskome jeziku do polovice 19. stoljeća*. Zagreb : Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Kalsbeek, J. (1989). Položaj govora Nugle kod Roča unutar sjeverozapadnočakavskog kompleksa. *Istra*, 1-2, 126-134.

Kuzmić, B. (2009). Jezik hrvatskih srednjovjekovnih pravnih spomenika. *Povijest hrvatskoga jezika*. Zagreb : Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti CROATICA.

Lisac, J. (2001). FONOLOŠKE ZNAČAJKE BUZETSKOGA DIJALEKTA. Čakavska rič, XXIX (2), 13-22. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/111857>.

Lisac, J. (2002). GLASOVI SREDNJOČAKAVSKOGA DIJALEKTA. Čakavska rič, XXX (1-2), 79-90. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/62046>.

Lisac, J. (1996). *Hrvatski dijalekti i jezična povijest*. Zagreb : Matica hrvatska.

Lisac, J. (2011). Hrvatska narječja. *Povijest hrvatskoga jezika*. Zagreb : Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti CROATICA.

Lisac, J. (2013). Hrvatska narječja u 17. i 18. stoljeću. *Povijest hrvatskoga jezika*. Zagreb : Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti CROATICA.

Lukežić, I. (1998). *Govori Klane i Studene*. Crikvenica : Libellus.

Lukežić, I. (2012). *Zajednička povijest hrvatskih narječja : Fonologija*. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada ; Rijeka : Filozofski fakultet ; Čavle : Katedra Čakavskoga sabora Grobnišćine.

Lukežić, I. (2015). *Zajednička povijest hrvatskih narječja : Morfologija*. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada ; Rijeka : Filozofski fakultet ; Čavle : Katedra Čakavskoga sabora Grobnišćine.

Matasović, R. (2008). *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb : Matica hrvatska.

Mihaljević, M. (2009). Hrvatski crkvenoslavenski jezik. *Povijest hrvatskoga jezika*. Zagreb : Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti CROATICA.

Milić, A. (2017). Zbirka matičnih knjiga u Hrvatskom državnom arhivu. *Arhivski vjesnik*, 60 (1), 251-311. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/194831>.

Moguš, M. (1977). *Čakavsko narječje*. Zagreb : Školska knjiga.

Moguš, M. (2010). *Povijesna fonologija hrvatskoga jezika*. Zagreb : Školska knjiga.

Ribarić, A. (2016). *Alijeteti i alteriteti u mjesnom govoru Kontića* (završni rad, mentor Ivana Nežić). Rijeka : Filozofski fakultet u Rijeci.

Skok, P. (1971). *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

Šimunović, P. (1970). Dijalekatske značajke buzetske regije. *Istarski mozaik*, 6-7, 35-49.

Štefanić, V. (1952). Glagoljski notarski protokol iz Draguča u Istri (1595-1639) s uvodom o Draguču i njegovim glagoljskim spomenicima. *Radovi Staroslavenskog instituta*, 1 (1), 73-174. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/14042>.

Vigato, I. (2009). STIL SILBENSKIH DOPREPORODNIH SPOMENIKA. *Croatia et Slavica Iadertina*, 5 (5.), 137-156. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/49487>.

Vivoda, N. (2005). *Buzetski govori*. Koper : Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.

Vranić, S. (2005). *Čakavski ekavski dijalekt : sustav i podsustavi*. Rijeka : Filozofski fakultet.

Vranić, S. (2013). Zasebnosti čakavskoga buzetskoga dijalekta u odnosu na čakavski ekavski dijalekt. *Od indoeuropeistike do kroatistike : Zbornik u čast Daliboru Brozoviću*. Zagreb : Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.

Zubčić, S. (2010). Jezične značajke Greblova *Tlmačenja od muki gospoda našego Isuhrsta*. Međunarodni znanstveni skup Riječki filološki dani (8 ; 2008 ; Rijeka): *Riječki filološki dani : zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa Riječki filološki dani održanoga u Rijeci od 6. do 8. studenoga 2008.* / [urednice Lada Badurina, Danijela Bačić-Karković]. Rijeka : Filozofski fakultet.

Žužak, V. (2007). GLAGOLJSKA EPIGRAFIKA ZADARSKOG OTOČJA. Čakavska rič, XXXV (2), 249-320. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/33908>.

9.3 Internetski izvori

<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=62251>.

<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=37694>.

<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=16149>.

<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=29463>.

<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=22160>.

[https://glagoljica.stin.hr/index.php?menu=120&action=5.](https://glagoljica.stin.hr/index.php?menu=120&action=5)

[http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=fFpkWRg%3D.](http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=fFpkWRg%3D)

[http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=742.](http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=742)

[https://www.google.com/maps/@45.3214533,13.8845862,12z.](https://www.google.com/maps/@45.3214533,13.8845862,12z)

10 Prilozi

10.1 Karta³⁷

³⁷ Karta je preuzeta sa stranice [https://www.google.com/maps/@45.3214533,13.8845862,12z.](https://www.google.com/maps/@45.3214533,13.8845862,12z)

11 Sažetak i ključne riječi

Jezične značajke glagoljskih matica krštenih i vjenčanih pisanih hrvatskim jezikom iz Draguča u Istri 1579. – 1650.

U ovome diplomskom radu istražene su jezične značajke glagoljskih matica krštenih i vjenčanih iz Draguča u Istri, pisanih od 1579. do 1650. godine. Transliterirani je rukopis preuzet iz knjige Dražena Vlahova *Glagoljske matice krštenih i vjenčanih iz Draguča u Istri 1579. – 1650.* Jezična analiza obuhvaća fonološke, morfološke i leksičke posebnosti matica.

Ključne riječi: jezična analiza, glagoljske matice krštenih i vjenčanih, Draguč.

12 Naslov i ključne riječi na engleskom jeziku

Linguistic features of glagolitic register of christened and married written in Croatian language in Draguč 1579. – 1650.

The thesis presents linguistic features of glagolitic register of christened and married in Draguč between years 1579. and 1650. The manuscript has been found in Dražen Vlahov's book *Glagoljske matice krštenih i vjenčanih iz Draguča u Istri 1579. – 1650.* The linguistic analysis includes phonological, morphological and lexical characteristics of the register.

Key words: linguistic analysis, glagolitic register of christened and married, Draguč.